

TALENTIA-LEHTI / SOSIAALITYÖN TUTKIMUKSEN SEURA 2006

Tutkiva sosiaalityö

Sosiaalityön muuttuva tiedontuotanto

MARIA TAPOLA-HAAPALA, ELINA PEKKARINEN, SUSANNA HOIKKALA (TOIM.)

3 Lukijalle

4 Suomalainen sosiaalityön tutkimus itseymmärrystä etsimässä *Irene Roivainen*

9 Sosiaalityön tutkimus – aikamme kuvastin ja ammattikäytäntöjen peili? *Synnöve Karvinen-Niinikoski & Mirja Satka*

13 Kävelytutkimusta Nimby-ilmiön parissa *Riitta Kuparinen*

16 Sukupuoli piiloutuu sosiaalialan keskusteluissa *Päivi Petrelius*

18 Lapsi haastaa lastensuojelun *Sointu Möller*

22 ”Olenko mä sitä riskiryhmää”? – Lastensuojelun poikaryhmien muutostekijät *Alpo Heikkinen*

27 Mielenterveystyöntekijöiden arkea – tasapainoilua määrällisesti tehokkaan ja paneutuvan asiakastyön välillä *Sirpa Saario*

30 Tarkastelussa sosiaalityön tieto – terveiset Forsa 2006 -konferenssista *Maria Tapola-Haapala*

33 Sosiaalityön tutkimuksen seura edistää sosiaalityön tutkimuksen asemaa *Irene Roivainen & Riikka Korkiamäki*

36 Timo Harrikari – Tutkijaelämää *Helena Jaakkola*

Tutkiva sosiaalityö 2006

Sosiaalityön muuttuva tiedontuotanto

Toimitus: VTM Maria Tapola-Haapala, maria.tapola@helsinki.fi,

VTM Elina Pekkarinen, elina.pekkari@helsinki.fi,

VTM Susanna Hoikkala, susanna.hoikkala@helsinki.fi

Ulkoasu: Kinestasis Oy / Veikko Anttila
Painotalo Auranen Oy - ISO 9001 -, Forssa
Painos: 19 200

Lukijalle

Sosiaalityön tutkimuksen ja käytännön etäisyydestä puhutaan toisinaan kuin ne olisivat alan luonteelle synnynnäinen ja tunnusomainen piirre. Ollessani opiskeluaikanani sosiaalitoimistossa työharjoittelussa eräs sosiaalityöntekijä nauroikin, että ”kysy sitten ihan mitä tahansa, paitsi työskentelyni teoreettista viitekehystä”. Seurattuani lukuvuoden verran sosiaalitoimiston arkea en enää ymmärtänyt kommentin itseironiaa: nähdäkseni sosiaalityöntekijät sovelsivat työssään joustavasti ja saumattomasti erilaisia teoreettisia lähestymistapoja, joista he ammensivat paitsi lähtökohdat asiakkaiden kohtaamiselle myös selitykset ilmiöille ja ratkaisut niiden muuttamiseksi. Käytäntö ei todellisuudessa ollutkaan kovin kaukana yliopistomaailman teoreettisista viitekehyksistä – asia, josta olen entistä vakuuttuneempi jatko-opintojeni myötä.

Sosiaalityön kentällä käy kuitenkin sellainen kuhina, ettei työntekijöiden ole aina mahdollista irrottautua tutustumaan alan viimeaikaisimpaan tieteelliseen tutkimukseen ja sen suomiin tuloksiin. Juuri tämän vuoksi olemme toimittaneet tämän julkaisun, joka on aiemmista vuosista muuttanut muotoaan lukijaystävällisemmäksi. Julkaisussa Sosiaalityön tutkimuksen seuran hallituksen puheenjohtaja Irene Roivainen kertoo tieteenalan kuulumisia ja sosiaalityön professorit Mirja Satka ja Synnöve Karvinen-Niinikoski esittelevät Helsingin yliopistossa tehtävää sosiaalityön tutkimusta. Tuoreet tohtorit Riitta Kuparinen ja Päivi Petrelius, erikoistumiskoulutuksen suorittaneet Sointu Möller ja Alpo Heikkinen sekä vuoden gradupalkinnolla palkittu uusi maisteri Sirpa Saario kertovat omista tutkimuksistaan. Lisäksi vierailemme Forsa 2006 -konferenssissa, saamme tietoa Sosiaalityön tutkimuksen seurasta ja pääsemme kurkistamaan tutkija Timo Harrikarin arkeen.

Toivomme, että tämä Tutkiva sosiaalityö -julkaisu tarjoaa Sinulle kattavan kuvauksen sosiaalityön tutkimuksen viimeaikaisista kuulumisista. Parhaassa tapauksessa se tarjoaa lisää työvälineitä sosiaalityön käytännön työskentelyyn.

Helsingissä kesällä 2006

Toimittajakunnan puolesta Elina Pekkarinen

IRENE ROIVAINEN

YTT, professori (ma)

Sosiaalityön tutkimuksen seuran puheenjohtaja

irene.roivainen@uta.fi

Suomalainen sosiaalityön tutkimus itseymmärrystä etsimässä

Akateemiseksi alaksi

Sosiaalityössä on tapahtunut parin viimeisen vuosikymmenen aikana voimakas *akatemisointumisen prosessi*. Se näkyy niin maisteri- ja jatkokotutkintojen määrän kasvuna kuin tutkimustiedon monipuolistumisena ja syvenemisenä.

Sosiaalityön vakiintuminen yliopistollisena oppi- ja tutkimusalana alkoi Suomessa vuonna 1981, kun maisterin tutkinto tuli sosiaalityöntekijän pätevyysvaatimukseksi. Myöhemmin sosiaalityön asemaa on vahvistettu muun muassa yliopistojen tutkintoasetuksessa vuonna 2004 ja sosiaalihuollon henkilöstön kelpoisuuslaissa vuonna 2005. Professionaalisen asiantuntijuuden vakiintumisen ja syvenemisen rinnalla on tapahtunut sosiaalityötieteen itsenäistyminen akateemisena oppi- ja tutkimusalana. Se on sisältänyt sosiaalityön opetusta antavien yliopistojen yhteistyötä maisteri-, erikoissosiaalityöntekijä- ja tohtorikoulutuksen kehittämisessä, tutkimushankkeissa ja kansainvälistymisessä. (Ks. esim. Pohjola 1998; Pohjola 2003.)

Toiminta on monipuolistunut ja kasvanut määrällisesti nopeasti. Viimeisen 15 vuoden (1990–2005) aikana maisterin tutkinnon on suorittanut – erillisvalinnat, sivuaineopiskelijat ja erillisrahoituksella toteutetut maisterikoulutushankkeet mukaan lukien – yli 3000 opiskelijaa! Viimeisen kymmenen vuoden aikana (1994–2005) sosiaalityö pääaineena suoritettuja tohtorin tutkintoja on tehty 55 ja lisensiaatin tutkintoja 67, joista ammatillisena erikoistumiskoulutuksena suoritettuja lisensiaatin tutkintoja on 25 (Hoikkala & Karvinen-Niinikoski 2006, 21). Väitöskirjatutkimusten määrä on

kasvanut erityisesti viiden viimeisen vuoden aikana, mihin on vaikuttanut muun muassa Valtakunnallisen sosiaalityön ja sosiaalipalveluiden tutkijakoulun perustaminen.

Sosiaalityön väitöskirjatutkimusten määrän perusteella ei kuitenkaan saa välttämättä täsmällistä ja todenmukaista kuvaa Suomessa toteutetusta sosiaalityön tutkimuksesta, sillä sosiaalityön tutkimusta harjoitetaan myös yliopistojen ulkopuolella sektoritutkimuslaitoksissa, kuten Stakesissa, ja muilla tieteenaloilla, esimerkiksi sosiaalipolitiikassa, sosiologiassa, psykologiassa sekä historia- ja oikeustieteessä (Mäntysaari & Huuki 2006). Tärkeää on muistaa myös tieteenalan lyhyt historia ja sen vaikutus tunnuslukuihin: kaikki sosiaalityön alaan liittyneet väitöskirjatutkimukset listautuivat ennen vuotta 1994 – Helsingissä, Turussa ja Jyväskylässä vuoteen 2001 asti – joko sosiaalipolitiikkaan tai yhteiskuntapolitiikkaan, koska jatkokutkintoja ei voinut tehdä sosiaalityö pääaineena. Viimeksi mainitusta seikasta johtuen Mäntysaaren ja Huukin tuoreessa selvityksessä toteutettu tarkastelu sosiaalityön väitöskirjoista kohdentuukin pidemmälle aikavälille, vuosiin 1982–2006, ja se perustuu sosiaalityöhön aihepiiriltään liittyneisiin töihin seitsemässä yliopistossa sosiaalityö- ja sosiaalipolitiikka-pääaineessa. Arvioitavaksi aineistoksi on näin saatu 79 sosiaalityön väitöskirjaa, pääasiassa monografioita. Silti tarkastelun ulkopuolelle jää, kuten selvityksen tekijät toteavat, sosiaalityön tutkimuksen kannalta merkittäviä varhaisia tutkimuksia (mm. Salo 1956; Kuusi 1957; Kastari 1965).

Naisten tieteenala?

Sosiaalityössä tutkijat ja kentän ammattilaiset muistuttavat toisiaan. Suurin osa sekä sosiaalityön perusopiskelijoista että tohtoreista on naisia (tohtoreista 64 eli 81 prosenttia) (Mäntysaari & Huuki 2006). Sosiaalityön käytännöt ja tutkimus yhdistyvät naissukupuoleen paitsi väitöskirjatutkimuksissa, myös erikoissosiaalityön koulutuksen opinnäytteissä sekä alueellisissa sosiaalialan osaamiskeskuksissa tehtävässä tutkimuksessa. Naisten esiintulo tieteellisinä toimijoina ja naisnäkökulman vahvistuminen ovat puolestaan luoneet tarvetta uudelleen arvioida sosiaalityön tietoperustaa ja tutkimus-orientaatiota (ks. Meltti 2004, 401).

Tieteenalan naisistumisen voidaan nähdä vaikuttaneen myös sosiaalityön tutkimuksen menetelmälliseen suuntautumiseen ja kvalitatiivisen tutkimusotteen vahvistumiseen. Mäntysaaren ja Huukin (2006, ks. myös Dellgran & Höjer 2003, 567) selvityksen mukaan valtaosa Suomessa tehdyistä väitöstutkimuksista on kvalitatiivisia (67 prosenttia). Kvantitatiivisella otteella toteutettuja tutkimuksia on vain 15 prosenttia, menetelmiä yhdistäviä tutkimuksia 3 prosenttia ja teoreettisia tutkimuksia ainoastaan 2 prosenttia. Kvalitatiivinen suuntautuminen ei kuitenkaan ole ollut homogeenista, vaan siinä on sovellettu erilaisia laadullisia menetelmiä etnografiasta diskurssianalyysiin ja narratiiviseen analyysiin, joukossa jokunen arviointi- ja interventiotutkimuskin. (Mäntysaari & Huuki 2006.)

Myös Ruotsissa tilanne on ollut tältä osin samanlainen, sillä sielläkin puolet toteutetuista väitöskirjatoista on ollut kvalitatiivisia tutkimuksia. Kuitenkin viime aikoina siellä on voitu havaita kvantitatiivisen tutkimuksen kasvu, mihin on katsottu vaikuttaneen niin arvioinnin kuin kansainvälisen julkaisemisen odotusten lisääntymisen (ks. Dellgran & Höjer 2006). Ajoittain Suomessakin on esiintynyt huolta sosiaalityön tutkimuksen liiallisesta yksipuolisuudesta, kapea-alaisuudesta ja tämän seurauksena riittämättömästä tiedontuotannosta yhteiskunnallisen päätöksenteon tueksi. Kes-

kustelua on virittänyt ajatus, etteivät kvalitatiiviset tutkimusmenetelmät yksinomaan riitä vastaamaan yhteiskunnallisen, rakenteellisen tiedon tarpeisiin. Tällöin on kuitenkin unohdettu, että kysymys on enemmän tutkimuksessa tehdyistä tulkinnoista kuin menetelmällisestä otteesta: laadulliset menetelmät eivät tietenkään ole este relevantille tiedontuotannolle tai yhteiskuntakriittisillekään tulkinnoille. Sosiaalityön tutkimuksen on vain uskallettava astua analyttikon roolista keskustelijan positioon (vrt. Juhila 1999).

Tekijänsä näköistä tutkimusta?

Sosiaalityön tutkimuksessa menetelmälliset ratkaisut eivät ole olleet kuitenkaan pelkästään käytännöllisiä ratkaisuja määrällisen ja laadullisen tutkimuksen välillä, vaan niihin on liittynyt laajempi filosofis-metodologinen keskustelu *jälkipositivististen* ja *konstruktionististen* kantojen välillä. Siinä missä jälkipositivistinen tutkimus on peräänkuuluttanut sosiaalityön tutkimukselta empiirisesti perusteltua käytäntöä, malleja systemaattisen ja tehokkaan väliintulon mahdollistamiseksi ammatillisissa käytännöissä, on konstruktionistinen metodologia puolestaan painottanut tietämisen ja asiantuntemuksen reflektiivisyyttä, moniäänisyyttä ja eri osapuolten vastavuoroisuutta (ks. Raunio 2000).

Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti Januksen sivuilla käydyssä keskustelussa nämä osapuolten väliset kannat ovat olleet tunnistettavissa myös sukupuolten välisinä rintamalinjoina. Siinä missä miesten puoli on kysellyt *olisiko syytä tutkia myös sosiaalisten ongelmien syitä ja sosiaalityön vaikutuksia* (Töttö 2001) tai *sosiaalityön tutkimuksen suuntaamista* vaikuttavuuden arviointiin ja kirjallisuuskatsausten tekemiseen (Mäntysaari 1999), on naisten puoli viitannut sosiaalityön *ammattikäytäntöihin ja tutkimustietoon* (Forsberg & Juhila 1999) ja *tasavertaistuvaan tiedontuotantoon* (Satka 1999). Aivan eri linjoilla ei ole kuitenkaan oltu, sillä yhdistävänä tekijänä on ollut käytäntörelevantin ja -valideetin etsimi-

nen, mutta ilmiselvästi eri lähtökohdista.

Kulunutta kymmenvuotiskautta voi luonnehtia sosiaalityön tutkimuksessa *itseymmärryksen kasvun ajaksi*. Lähtökohdan tälle kehitykselle antoi sosiaalityön profiloituminen omaksi oppi- ja tieteenalakseen. Se mahdollisti sosiaalityön ”oman äänen” esille tulemisen, sosiaalityön omista lähtökohdista tehdyt analyysit ja tulkinnot, joissa tehdään näkyväksi asiakkaiden kokemus- ja elämismaailmaa sekä sosiaalityöntekijöiden ammattikäytäntöjä ja niihin kätkeytyvää hiljaista tietoa suhteessa yhteiskunnalliseen kontekstiin ja palvelujärjestelmään (Karvinen, Pösö & Satka 2000, 17).

Tieteenalan autonomisuutta ja erityisluonetta on painotettu puhumalla perustutkimuksesta, joka tutkii empiirisesti sosiaalityön kasvokkaista vuorovaikutusta, työkäytäntöjä ja toimintajärjestelmiä. Sosiaalityön tutkimus onkin asiakastyön mikrotasolla tunnistanut, analysoinut ja tulkinnot niin asiakkaiden kuin sosiaalityöntekijöiden elämäntodellisuutta. Akateemisen yhteisön suhdetta ammatilliseen kenttään on luonnehdittu *kumppanuutena* asiakkaan, sosiaalityöntekijän ja tutkijan välillä (emt., 22).

Sosiaalityön väitöskirjojen otsikkojen teema-alueina ovat kuluneella kymmenvuotiskaudella esiintyneet useimmiten yhtäältä sosiaalityön asiakkuus ja asiakasryhmät, toisaalta sosiaalityön ammatti ja ammatilliset käytännöt ja menetelmät (ks. Hoikkala & Karvinen-Niinikoski 2006; Mäntysaari & Huuki 2006). Asiakkuuksista ja asiakasryhmistä useimmiten tutkimuksen kohteena ovat olleet lapset, lapsiperheet ja lastensuojelutyyt. Väitöstutkimukset ovat kohdistuneet vähäisemmässä määrin vanhusväestöön, vammaisiin ja päihteidenkäyttäjiin sekä heidän parissaan tehtävään työhön. Sinänsä kiinnostava havainto on, että kun tutkimukset ovat näin lähtökohtaisesti rajautuneet tällä kaudella sosiaalityön perinteisiin sektoreihin, huono-osaisuuteen, toimentuloturvaan ja toimeentulotukeen liittyvät tutkimukset näyttävät puuttuvan lähes kokonaan.

Kasvattaessaan itseymmärrystään ja tun-

nistaessaan asiakastyön mikrotason prosesseja sosiaalityön tutkimus on jättänyt vähemmälle huomiolle makrotason tarkastelut ja rakenteellisen sosiaalityön teemat. Rakenteisiin, hyvinvointipalveluihin ja -järjestelmään liittyen on toki tehty tutkimusta (esim. Rauhala 1996; Kröger 1997, Kinnunen 1998; ks. keskustelusta myös Satka ym. 2003), mutta yksilö- ja perhekohtaisiin asiakasprosesseihin keskittyminen on jättänyt varjoon laajemmat yhteisöt ja verkostot ja niihin liittyvien sosiaalityön osa-alueiden ja menetelmien tutkimis- ja kehittämistarpeet. Kehitystä ovat edesauttaneet myös laitosten omat tutkimuspolitiikat painopistealueineen, jotka ovat jättäneet usein katveeseen hiemankin ammatillisen sosiaalityön ydinprosesseista sivuun jäävät sisältöalueet. Eriytyminen ja eronteko sosiaalipolitiikasta ei saisi kuitenkaan merkitä sitä, että palvelurakenteeseen ja hyvinvointipolitiikkaan liittyvät teemat jätetään marginaaliin sosiaalityön tutkimuksessa.

Sosiaalityön intensiivisen, lähellä kansalaisyhteiskuntaa liikkuvan ja sen ongelmia tunnistavan tutkimuksen etuna on nähty tutkimuksen tarjoama ensitieto, joka välittyy vasta vuosienkin päästä suuria aineistoja ja eksten-siivisiä menetelmiä käyttävän sosiaalitieteellisen tutkimuksen tuloksiin. Toisaalta tämän tiedon sovelluttavuutta on arvioitu haitanneen liiallinen rajoittuminen ”sisäpiirikeskusteluun”. (Ks. Satka 2005, 313.) Haasteena olisikin saada kansalaisyhteiskunnasta välittyvät ”pienet kertomukset” vuoropuheluun ”suurten kertomusten kanssa” (vrt. Murto 2005, 321) niin tutkimuksessa, julkisessa keskustelussa kuin poliittisessa päätöksenteossa. Postmodernien elämänpolitiikkakysymysten taakse vetäytymisen ei ole peruste sosiaalityön tutkimuksen poliittiseen näkymättömyyteen muuttuvassa yhteiskunnassa.

Haaste koskettaa myös sosiaalityön käytäntöä. Sosiaalityö hyvinvointipolitiikan välineenä 2015 -toimenpideohjelmassa (2005) esitetään aiheellisesti kysymys: ymmärretäänkö sosiaalityö laajasti yhteiskunnan toiminta- ja

palvelujärjestelmien tuntijana, joka toimii joustavasti yksilöiden ja rakennetoimijoiden välissä? Käytännön sosiaalityö on rajautunut liian yksilökeskeiseen työtapaan. Sosiaalityön keskeisinä haasteina on suunnata tavoitteita ja työtä laajemmin ja vaikuttaa tulevaisuudessa tehtävärakenteissa toimijana, jolla on kokonaiskäsitys asiakkaiden, osallisten sekä yhteisöjen elinoloista ja tarvittavista palveluista. (Mt., 80.)

Muuttuuko tutkimus ja mihin suuntaan?

Sosiaalityö ei kuitenkaan ole itseriittoinen tiede, vaan se tarvitsee tutkimuskumppanuutta ja tieteiden välistä vuoropuhelua niin kansallisesti kuin kansainvälisesti. Mikko Mäntysaaren ja Raili Huukin (2006; ks. Dellgran & Höjer 2000, 286) väitöskirja-analyysi ilmentää sosiaalityön tutkimuksen kansallisuutta niin tutkimusasetelmien kuin lähdekirjallisuusviitteiden ja tutkimuksen keskustelukumppaneiden osalta. Suomalaisten väitöskirjojen lähdeviitteistä 39 prosenttia on englanninkielisiä (Ruotsissa 44 prosenttia), muita vieraskielisiä lähteitä on käytetty varsin vähän ja ne paikantuvat yksittäisiin väitöskirjoihin. Sosiaalityön tutkimuksen yksi keskeinen haaste on kehittää jatkossa tutkimuskumppanuutta Pohjoismaiden suuntaan, joihin meitä yhdistää paitsi yhteinen historia myös hyvinvointijärjestelmien samankaltaisuus. Tulevaisuuden haasteena on rakentaa entistä aktiivisemmin tutkimushankkeita paitsi muiden sosiaalityöiden myös muiden tieteenalojen, kuten oikeustieteiden, gerontologian ja hallintotieteiden kanssa sosiaalityön tutkimuksen tiedontuotannon kehittämiseksi. (Vrt. Satka 2005, 314.)

Jos itseymmärryksen kausi on auttanut sosiaalityön tutkimuksessa vastaamaan kysymykseen, keitä olemme, on tutkimuksen haasteena nyt kysyä: missä olemme ja mihin olemme menossa? Olemme tilanteessa, jossa sosiaalityön ammatillisen kentän yli ovat pyyhkäisseet uuden julkisjohtamisen kylmät tuulet ja kuntien palvelurakennemuutokset. Toimintaympäristön muutos haastaa sosiaali-

työn tutkimuksen ottamaan kriittisesti kantaa välttämättömänä näyttäytyvään muutokseen. Tarvitsemme nyt kipeästi itseymmärrysprojektin kautta kohentunutta itsetuntoa ja vahvaa ”muutoksen asiantuntijan” identiteettiä. Sosiaalityön tutkimuksella ei ole varaa matkustaa jälkijunassa.

Vaikka akateeminen kenttä operoi samanaisten teemojen parissa kuin ammatillinen kenttä, kysyy se helposti eri kysymyksiä. Vuorovaikutteisimmissakin ja symbioottisimmissakin käytäntösuhteissa (Meltti 2004, 404–405) tutkimusaineistot saatetaan kyllä kerätä kentältä, usein vielä yhteistyössä kentän ammattilaisten kanssa, mutta perustellusti voidaan kysyä: antavatko tutkimustulokset vastauksia kentän ammattilaisten kysymyksiin? Tähän haasteeseen pyritään vastaamaan kehittämällä erikoissosiaalityöntekijän koulutusta sekä nopeasti kentän tarpeisiin reagoivaa tutkimustoimintaa alueellisissa osaamiskeskuksissa. Kentältä akateemisille areenoille rekrytoidut ja sinne takaisin palaavat ammattilaiset ovat muutoksen keskeisiä dynamoja! Onneksi jo nyt meillä on tutkijakoulutuksen käyneitä sosiaalityöntekijöitä sosiaalityön ammatillisina rikastuttamassa asiantuntijuutta molemmilla kentillä. Sosiaalityön tutkimuksen dilemma, akatemisoitumisen ja käytäntötutkimuksen yhdistäminen, on kaikkien soveltavien tieteiden osa ja voimavara. Jatkuva toiminnan kyseenalaistaminen ja uudenlaisten toimintatapojen hakeminen voi mahdollistaa tietoperustan syvenemisen ja sosiaalityötieteen kehittymisen.

Itseymmärryksen etsiminen ja oman identiteetin löytäminen ovat välttämättömiä vaiheita nuoren tieteenalan kehityksessä. Tällä hetkellä sosiaalityön tutkimus on kuitenkin merkittävien haasteiden edessä, kun sosiaalipalvelujen saatavuus ja laadun turvaaminen ovat asettuneet keskeisiksi yhteiskunnallisiksi tavoitteiksi. Ammattitaitoisten sosiaalityöntekijöiden, erikoissosiaalityöntekijöiden ja sosiaalityön tutkijoiden kouluttaminen vaatii tuekseen sosiaalityön tieteellistä tutkimusta yhteiskunnallisista lainalaisuuksista, sosiaalisten ongelmien muo-

dostumisesta ja niiden ratkaisemisesta (vrt. Sosiaalityö... 2005). Akateemisen sosiaalityön tutkimuksen on aika astua yhteiskunnallisen keskustelijan rooliin, muutoin sitä itseäänkin uhkaa näkymättömäksi tuleminen, aivan kuten vanha sanonta väittää: *Jos et ole osa ratkaisua, olet osa ongelmaa.*

(Kiitokset rakentavista kommentteista ja tarpeellisista lisäysehdoituksista Sosiaalityön tutkimuksen seuran hallituksen jäsenille, erityisesti Susanna Hoikkalalle, Merja Laitiselle ja Tero Melttille.)

Lähteet

- Dellgran, Peter & Höjer, Staffan (2000) Mot et smälare socialt arbete? Om den akademiska kunskapsproduktionen i utbildning och forskning. Teoksessa Meeuwisse, Anna; Sunesson, Sune & Swärd, Hans (toim.): Social arbete. En grundbok. Stockholm: Natur och Kultur, 282–300.
- Dellgran, Peter & Höjer, Staffan (2003) Topics and Epistemological Positions in Swedish Social Work research. *Social Work Education* 22 (6), 565–575.
- Dellgran, Peter & Höjer, Staffan (2006) Theory and Swedish Social Work Research. Julkaisematon alustus Valtakunnallisen sosiaalityön ja sosiaalipalveluiden tutkijakoulun seminaarissa What is Theory in Social Work Research? 29.–30.5.2006, Lapin yliopisto. Rovaniemi.
- Forsberg, Hannele & Juhila, Kirsi (1999) Sosiaalityön ammattikäytännöt ja tutkimustieto. *Janus* 7 (4), 367–372.
- Hoikkala, Susanna & Karvinen-Niinikoski, Synnöve (2006) Tutkintorakenneuudistus sosiaalityön tohtorikoulutuksessa. Kuvaus nykytilasta ja ehdotus valtakunnallisesta kehittämisyhteistyöstä. Helsingin yliopisto, SOSNET/Tutkintorakennekoordinaatio 15.5.2006. Julkaisematon.
- Juhila, Kirsi (1999) Tutkijan positiot. Teoksessa Jokinen, Arja; Juhila Kirsi & Suoninen Eero (toim.) Diskurssianalyysi liikkeessä. Tampere: Vastapaino, 201–232.
- Karvinen, Synnöve (1999) Sosiaalityön tutkimuksen jännitekenttä. *Janus* 7 (4), 379–386.
- Karvinen, Synnöve; Pösö, Tarja & Satka, Mirja (toim.) (2000) Sosiaalityön tutkimus. Metodologisia suunnistuksia. Jyväskylä: SoPhi.
- Kastari, Irma (1965) Sotasiirtolaisten laitoshuolto. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Kinnunen, Petri (1998) Hyvinvoinnin ruletti. Tutkimus sosiaalisen tuen verkostojen jäsentymisestä 1990-luvun lopun Suomessa. *Acta Universitatis Lapponiensis* 20. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Kröger, Teppo (1997) Hyvinvointikunnan aika. Kunta hyvinvointivaltion sosiaalipalvelujen rakentajana. *Acta Universitatis Tampensis Ser. A vol 561*. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Kuusi, Pekka (1956) Alkoholiuomien käyttö maaseudulla. Kokeellinen tutkimus alkoholijuomien käytöstä eräissä maalaiskunnissa ja kaupaloissa. Väkiuomakysymyksen tutkimussäätiön julkaisuja 3. Helsinki.
- Meltti, Tero (2004) Sosiaalityökeskustelu Januksessa vuosina 1992–2001. *Janus* 7 (4), 393–411.
- Murto, Lasse (2005) Käytäntörelevanssi: haasteita sosiaalityön koulutukselle ja tutkimukselle. *Janus* 13 (3), 316–328.
- Mäntysaari, Mikko (1999) Sosiaalityön tutkimuksen suuntaamisesta. *Janus* 7 (4), 355–366.
- Mäntysaari, Mikko & Huuki, Raili (2006) Theory and Finnish Social Work Research. Julkaisematon alustus Valtakunnallisen sosiaalityön ja sosiaalipalveluiden tutkijakoulun seminaarissa What is Theory in Social Work Research? 29.–30.5.2006, Lapin yliopisto. Rovaniemi.
- Pohjola, Anneli (1998) Sosiaalityön yliopistollisen koulutuksen kehittäminen. Opetusministeriö, Julkaisusarja 52, Koulutus- ja tiedepolitiikan osasto.
- Pohjola, Anneli (2003) Sosiaalityön koulutuksen tila ja paikka. Teoksessa Laitinen, Merja & Pohjola, Anneli (toim.): Sosiaalisen vaihtuvat vastuut. Jyväskylä: PS-kustannus, 145–165.
- Rauhala, Pirkko-Liisa (1996) Miten sosiaalipalvelut ovat tulleet osaksi suomalaista sosiaaliturvaa? *Acta Universitatis Tampensis. Ser. A vol 477*. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Raunio, Kyösti (2000) Jälkipositivismi, konstruktio-nismi ja monet tiet sosiaalityön tiedonmuodotuksessa. *Janus* 8 (4), 321–339.
- Salo, Reino (1956) Kunnallinen lastensuojelutyö sosiaalisen sopeutumisen kasvattajana: tutkimus Vaasan kaupungissa vuosina 1924–1952 suoritettun lakisääteisen lastensuojelutyön tuloksista. Tampere: Tampereen Yhteiskunnallinen korkeakoulu.
- Satka, Mirja (2005) Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön suhde. *Janus* 13 (3), 306–315.
- Satka, Mirja; Pohjola, Anneli & Rajavaara, Marketta (2003) Sosiaalityö ja vaikuttaminen. Jyväskylä: SoPhi.
- Satka, Mirja (1999) Tasavertaistuvaa tiedontuotantoa kohti. *Janus* 7 (4), 373–378.
- Sosiaalityö hyvinvointipolitiikan välineenä 2015 -toimenpideohjelma. STM, Julkaisuja 2005:13.
- Töttö, Pertti (2001) Olisiko syytä tutkia myös sosiaalisten ongelmien syitä ja sosiaalityön vaikutuksia? *Janus* 9 (4), 312–330.

SYNNÖVE KARVINEN-NIINIKOSKI

YTT, professori

synnove.karvinen@helsinki.fi

MIRJA SATKA

YTT, professori

mirja.satka@helsinki.fi

Sosiaalityön tutkimus – aikamme kuvastin ja ammattikäytäntöjen peili?

Voiko tutkimuksesta lukea, mitä ajassa tapahtuu? Ajan tasalla olevasta yhteiskuntatutkimuksesta kyllä voi – tai ainakin pitäisi voida. Sosiaalityön tutkimuksen toivoisi olevan niin kriittiseen itsearviointiin kannustava kuin työn iloa ja motivaatiota edesauttava ammattikäytäntöjen peili. Perustutkimuksen ja käytäntötutkimuksen elementit ovat vuoropuhelussa sosiaalityön tutkimuksessa. Tavoitteena on tuottaa syvenevää ymmärrystä sosiaalityön kohtaamasta yhteiskunnallisesta todellisuudesta ja alan ammattikäytännöistä niin alustutkimuksen kuin kehitysperspektiivienkin näkökulmasta sekä käsitteellisiä välineitä ja teoreettisia malleja asiantuntijuuden rakennusaineiksi.

Helsingin yliopiston yhteiskuntapolitiikan laitoksen sosiaalityön tutkimuksessa erottuu viisi teema-alueita: sosiaalityön käytäntötutkimus, sosiaalityön asiantuntijuuteen, tiedonmuodostukseen ja työoloihin liittyvä tutkimus, lasten ja nuorten hyvinvointitutkimus, marginaaliryhmien, erityisesti vankien, huumeidenkäyttäjien, asunnottomien ja HIV-positiivisten tutkimus sekä vapaaehtoistyön ja kolmannen sektorin tutkimus. Esittelemme näitä muutaman esimerkin kautta, mikä ei tee oikeutta koko sille tutkimuksen kirjolle, joka laitoksella elää.

Sosiaalityön tutkimus alkoi Helsingissä vasta 1960-luvun puolivälissä ja on näin verrattain nuorta. Tämä pätee ainakin sosiaalityöntekijöiden työn tutkimukseen. Päänavaajana oli Helmi Mäki, joka etsi sosiaalityöntekijöiden työstä säännönmukaisuuksia eli vastausta

siihen, mitä sosiaalityöntekijät oikeastaan tekevät. Hän käytti apuna sosiaalityöntekijöiden osoittamia asiakastapauksia, caseja, ja sovelsi näin tänään keskeistä tapaustutkimuksen menetelmää. Sekä aihe että menetelmä olivat hyvin poikkeukselliset tuon ajan Suomessa. Tutkimus oli mahdollinen, koska tekijällä oli paljon yhteyksiä sosiaalityön kansainvälisen tutkimuksen eturintamaan.

Sosiaalityön käytäntötutkimus

Asiakastyön tutkiminen ja kehittäminen elää 2000-luvun alussa uutta tuleamistaan. Olemme perustaneet Helsingin kaupungin ja eräiden muiden toimijoiden kanssa Heikki Waris -instituutin, jossa keskeisellä sijalla on urbaanissa ympäristössä tarvittavien sosiaalityön menetelmien kehittäminen. Instituutin julkaisut ja verkkosivut välittävät tutkimuksella ja kehittämistyöllä tuotettua tietoa nimenomaan käytäntöjä varten esimerkiksi sosiaalisesta raportoinnista, positiivisesta diskriminaatiosta sekä kuntouttavasta ja lapsikeskeisestä sosiaalityöstä. Yliopiston tehtävänä on ollut olla yhtenä osapuolena tässä tiedonmuodostuksessa, joka lähtee aina sosiaalialan käytännöistä ja tähtää uusien käytäntöjen tukemiseen, itujen ja ideoiden esittelyyn. Vastaavanlaisia yhteistyökumppaneita ovat Ruotsinkielinen osaa-miskeskus ja Matilda Wrede -institutet. Näiden yhteisenä uutuutena on ITU-verkkolehti, jonka tehtävänä on välittää instituuteissa tuotettua tietoa ja osaamista sekä virittää keskustelua sosiaalialan kysymyksistä.

Helsingin yliopiston sosiaalityön yksiköllä on myös muita sosiaalityön tutkimus-, opetus- ja kehittämyksikköjä sosiaalialan kentällä (ks. Karvinen-Niinikoski 2005). Uusimpia yhteistyökumppaneita tulevat olemaan sosiaali- ja terveysministeriön (STM) rahoittamat ja vuonna 2007 alkavat sosiaalialan kehittämyksiöt pääkaupunkiseudulla. Muutama vuosi sitten havaitsimme tutkimuslähtöisen vuorovaikutuksen saavuttaneen sellaiset mittasuhteet, että aloimme kutsua sitä sosiaalityön käytäntötutkimukseksi (ks. Satka ym. 2005). Ajatuksena on, että käytäntötutkimuksen tekijöitä voivat olla kaikki tutkimukseen osallistuvat. Tietoa ja osaamista tuotetaan ajassa olevista käytännön kysymyksistä liikkeelle lähtien ja tietämisen sekä asiantuntijuuden kumppanuutta korostavan tietokäsityksen mukaisesti. Tämän käsityksen mukaan juuri käytännön sosiaalityöntekijät ovat myös alansa uutta osaamista rakentavan tiedontuotannon keskeisiä asiantuntijoita ja toimijoita. Tutkimuksella on toki omat puitteensa ja tieteelliset pelisääntönsä, mutta käytäntöjen ja niissä rakentuvien kokemusten sekä kohdattavien ilmiöiden tavoittamiseksi tarvitaan uudenlaisia rajapintoja, joita alan uudet tutkimus-, opetus- ja kehittämyksiköt monine tutkimus- ja kehittämisshankkeineen edustavat.

Lasten ja nuorten kysymyksiä

Perinteisemmästä yliopistollisesta tutkimustyöstä esimerkiksi käy lasten ja nuorten uudenlaista kontrollipolitiikkaa avaava Mirja Satkan, Timo Harrikarin, Susanna Hoikkalan ja Elina Pekkarisen hanke. Se pyrkii dokumentoimaan ja selittämään lasten ja nuorten hyvinvointipolitiikan nykysuuntaa, kuten varhaista puuttumista ja lisättyä lasten ajankäytön valvontaa lähihistorian perspektiivissä. Mihin sosiaalialalta on kadonnut puhe tuesta ja huoli siitä, että varhaisella iällä tapahtuva kontrolli voi leimata ihmisen loppuelämäkseen? Onko lastensuojelun ihmiskäsitys muuttunut individualistiseksi, jonka mukaisesti sosiaaliset ongelmat ovat etupäässä yksilön ongelmia?

Hankkeessa tutkitaan monenlaisia ilmiöitä: lastensuojelulaitosten rajoittamiskäytäntöjä, sosiaalityön toimenpiteitä rikoksen tehneen alaikäisen kanssa, lastensuojelun puhetapoja, eduskunnan tekemiä lapsi- ja nuorisopoliittisia aloitteita sekä eräiden kuntien lapsiin ja nuoriin kohdistamaa kotiintuloaikojen sääntelyä.

Kiinnostus lasten kysymyksiin ei laitoksella rajoitu vain Suomeen, sillä tämän vuoden alussa alkoi muun muassa ehkäisevän lastensuojelun kehittämishanke, joka kohdistuu Kaakkois-Suomeen ja Venäjän raja-alueeseen. Tarkoituksena on yhdessä Pietarin valtiollisen yliopiston sekä paikallisten toimijoiden kanssa tutkia ja levittää käyttöön alueen tarpeisiin parhaiten sopivia ehkäisevän perhetyön malleja ja kouluttaa sosiaalialan asiantuntijoita niiden soveltamiseen. Hanketta johtaa Maritta Törrönen, jonka väitöskirja ”Lasten arki laitoksessa” (1999) kuuluu etnografiseen tutkimusperinteeseen.

Asiantuntijuus ja ammattikäytännöt tutkimuskohteena

Ajankohtaista käytäntötutkimusta edustavat sosiaalityön asiantuntemuksen ja tiedontuotannon kehittämistä sekä sosiaalialan vetovoimaisuutta ja sosiaalityöntekijöiden motivoituneisuutta koskevat kysymykset. Myös pohdinnat sosiaalityön ammattikäytäntöjen todellisuudesta ja ammatillisen osaamisen, tiedonmuodostuksen ja innovatiivisen kehittämistyön mahdollisuuksista ovat yhä ajankohtaisia siinä, missä 50 vuotta sitten. Konstikas sosiaalityö -tutkimus koostuu kansallisesta sosiaalityöntekijöille osoitetusta, ammattikäytäntöjä sekä asiantuntijuuden rakenteita koskevasta kyselytutkimuksesta (Karvinen-Niinikoski ym. 2005) sekä sitä sivuavista erillisistä väitöskirjatutkimuksista. Nämä hankkeet liittyvät myös vuosina 2006–2007 toteutettavaan niin sanottuun Sosiaalialan työolot -hankkeeseen, joka on osa STM:n Veto-ohjelmaa. Hankkeessa on kolme kokonaisuutta: 1) Itseohjautuva ja reflektioiva toiminta sosiaalityön dynaamisen ja verkostoituneen asiantuntijuuden perustana

(HY yhteiskuntapolitiikan laitos ja Stakes/Fin-Soc), 2) Työhyvinvoinnin johtaminen ja sosiaalitoimistojen vetovoimaisuus (HY Palmenia) ja 3) Työturvallisuus sosiaalialalla (Sosiaalitaito). Näissä puitteissa on valmisteilla väitöskirjat sosiaalityön reflektiivisyydestä ja itsearvioinnista (Laura Yliruka), sosiaalityön tiedonmuodostuksesta ja asiantuntijuuden tuottamisesta (Tero Meltti) sekä työnhajauksesta (Jari Salonen). Ammatillisen erikoistumiskoulutuksen merkitys asiantuntijuuden tuottajana on taas sosiaalityön valtakunnallisessa tutkijakouluksessa valmistuvan väitöskirjan teemana (Maria Tapola-Haapala). Asiantuntijuuden rakentamista ammattikäytännöissä, työntekijöiden ja asiakkaiden vuorovaikutuksessa, tarkastelee tuore Terhi Laineen väitöskirja "Turvakotityön käytännöt: asiantuntijuus ja sukupuolen merkitykset" (2006). Lastensuojelun asiantuntijoiden ja sosiaalityöntekijöiden vallankäyttöä ja ammattikäytäntöjä tarkasteli puolestaan väitöskirjassaan "Vastoin vanhempien tahtoa" (2002) Erja Saurama, joka nyt rakentaa tutkimus- ja kehittämiskenttää lastensuojelun käytäntötutkimukseen. Lastensuojelun asiantuntemusta ja tiedonmuodostusta tarkastelee myös Aino Kääriäisen väitöskirja "Lastensuojelun sosiaalityö asiakirjoina – dokumentoinnin ja tiedonmuodostuksen dynamiikka" (2003).

Asiantuntijuuden moniulotteinen toimijuus elää niin sanotussa kolmannen sektorin tutkimuksessa. Tuoreessa väitöskirjassaan "Ei meidän naapuriin: tapaustutkimus asukasyhteisön suhtautumisesta kehitysvammaisten asuntolan rakentamiseen" (2005) Riitta Kuparinen sivuaa myös mediatodellisuuden ja kansalaistoiminnan dynamiikkaa hyvinvointipalvelujen tuottamisen alueella. Kolmannen sektorin ja yhteisösosiaalityön tutkimusta edustaa Marianne Nylund ja hänen väitöskirjansa "Varieties of Mutual Support and Voluntary Action – Study of Finnish Self-Help Groups and Volunteers" (2000). Hyvinvoinnin vertaileva tutkimus ja erityisesti niin sanotun pohjoismaisen mallin kehitelmät ovat ehkä laitoksen uusinta sosiaalityön tutkimuksen tuotantoa (Marianne

Nylund; Pirkko-Liisa Rauhala). Vertailevan hyvinvointi- ja sosiaalityötutkimuksen alaan kuuluvat myös aktivointipolitiikan ja nuoriso-työttömyyden kysymykset, joita Ilse Julkunen väitöskirja "Being Young and Unemployed" (2002) sekä Ira Malmberg-Heimosen väitöskirja "Public Welfare Policies and Private Responses" (2005) tarkastelevat. Ilse Julkunen edustaa myös laitoksella vahvistuvaa arviointitutkimuksen ja sosiaalityön hyvien käytäntöjen tutkimuksen näkökulmaa.

Käytännössä sosiaalityön asiantuntijuus elää moniammatillisissa ja monitoimijaisissa yhteyksissä, jolloin asiantuntijuuksien rajat esimerkiksi sosiaalityön ammattikäytäntöjen pääkentällä – kunnallisessa palvelujärjestelmässä – ovat jatkuvien ylityksien ja neuvottelujen kohteena. Tällainen verkostoituva asiantuntijuus ja uudenlainen palvelukulttuuri ovat kohteena TYKESin rahoittamassa ja Hyvinkään kaupungin sekä Toiminnan teorian ja kehittävän työntutkimuksen yksikön kanssa yhteistyössä vuosina 2004–2006 toteutetussa hankkeessa "Rajat ylittäen – asiakasta tukien" (Ritva Poikela, Ritva Engeström ja Synnöve Karvinen-Niinikoski).

Tutkimuksesta käytännön sovellutuksiin -toimintatapaa edustaa sosiaalityön EU-tutkimukseen lukeutuva Leonardo-ohjelman hanke "INVITE" vuosilta 2004–2006. Tässä professori Fritz Schützen johtamassa viiden EU-maan käsittävässä hankkeessa tuotetaan oppimateriaalia elämäkertatutkimuksen pohjalta sosiaalityön sovellutuksiin erityisesti vammaisten kanssa tehtävään työhön. Suomessa mukana ovat myös HYKS ja Matilda Wrede -institutet (Johanna Björkenheim ja Synnöve Karvinen-Niinikoski).

Elämää marginaalissa ja sensitiivistä tutkimusta

Sensitiivisellä marginaaliryhmien tutkimuksella on laitoksella pitkät perinteet. Aiemmin HIV-tartunnan saaneista väitöskirjansa "Positiivista elämää" (1999) tehnyt Kari Huotari toteuttaa parhaillaan laajaa HIV-tutkimusta lähialueyh-

teistyössä Viipurin alueella. Riitta Granfelt puolestaan jatkaa laitoksen dosenttina muun muassa vankien kuntoutumista koskevan tutkimuksen parissa. Niin tämä tutkimus kuin Riitta Granfeltin väitöskirja, sosiaalityön pieni violetti kirja ”Kertomuksia naisten kodittomuudesta” (1998), ovat olleet tärkeää sosiaalityön käytäntötutkimusta myös ammattikäytäntöjen herkimpien alueiden – ammattikokemuksen kautta kohdatun toisen ihmisen hädän ja elämisen arjessa rakentuvan marginalisaation – käsitteellistämisessä (Granfelt 2005).

Opiskelijoiden opinnäytteet siltana käytäntötutkimukseen

Vaikka tässä kirjoituksessa on erityisesti painotettu väitöskirjatasoista tutkimusta ja ennen kaikkea käytäntötutkimusta, on syytä mainita myös opinnäytteinä sosiaalityön erikoistumiskoulutuksessa tehtävät lisensiaatintutkimukset monine kiinnostavine tutkimusteemoineen. Esimerkiksi vastikään hyväksytyt lisensiaatintutkimukset, Alpo Heikkisen ”Olenko mä sitä riskiryhmää? Lastensuojelun poikaryhmien hyvinvoinnin muutostekijät – realistinen etnografia” ja Maarit Sulavuoren ”Kehittämistyöllä pallo haltuun – Kehittämishankkeen avulla ide- oita lastensuojeluun ja voimavaroja työssä jaksamiseen” edustavat uutta kentältä nousevaa arviointi- ja käytäntötutkimuksen näkökulmaa. Jopa pro gradu -tasolla tuotetaan kiinnostavaa käytäntötutkimusta. Esimerkiksi yhteiskunta- politiikan laitoksen pro gradu -palkinnon 2006 sai omaa työtään kumppanuudessa asiakas- ryhmänsä kanssa koskettavalla tavalla tutkinut Katharina Fagerström gradustaan ”Ätt upp- täcka och bemöta alkohol- och drogmissbruk”. Tässä tutkielmassa yhdistyvät monet Helsingin yliopiston yhteiskunta- politiikan laitoksen tutki- musteemat, kuten lastensuojelu, ammatillinen asiantuntijuus, marginalisaatiokysymykset ja arviointitutkimus sekä käyttäjänäkökulma ja reflektiivinen oman työn tutkimus, mikä onkin käytäntötutkimusta parhaimmillaan.

Tutkimusryhmistä ja -projekteista väylä tutkimuspohjaiseen vaativien ammattikäytäntöjen opetukseen

Yliopistollisessa sosiaalityöntekijäkoulutukses- sa on tutkintorakenne- ja lainsäädännöllisten uudistusten myötä vihdoin päästy tilanteeseen, jossa käytäntöyhteys on myös osa maisteriopin- toja – aikaisemminhan syventävissä opinnoissa keskityttiin tutkimuksenteon metodologiseen osaamiseen. Helsingissä suunniteltiin tutkin- torakenneuudistuksen yhteydessä maisteri- opinnot sellaisiksi, että niiden puitteissa on mahdollista integroida tutkimusmetodeihin ja sosiaalityön asiantuntijuuteen sekä vaativiin ammatillisiin valmiuksiin liittyvä opiskelu te- maattisesti koottuihin tutkimusryhmiin. Näissä ryhmissä opinnäytteet – myös väitöskirjat ja lisensiaatintutkimukset – voivat kiinnittyä opet- tajien ja tutkimusryhmien tutkimushankkeisiin ja niiden tematiikkaan sekä metodologisiin kysymyksiin. Samalla pyritään rakentamaan opetus- ja tutkimusympäristöä, jossa saavat sekä yliopiston niin sanottu kolmas tehtävä, yhteiskunnallinen palvelutehtävä että kriittinen perustutkimus elävät käytäntöyhteydet.

Lähteet

- Granfelt, Riitta (2005) Marginaalitarinat ammatti- käytäntöjen kehittämisen aineksina. Teoksessa Satka, Mirja; Karvinen-Niinikoski, Synnöve; Nylund, Marianne & Hoikkala, Susanna (toim.) (2005) Sosiaalityön käytäntötutkimus. Helsinki: Palmenia-Kustannus, 240–258.
- Karvinen-Niinikoski, Synnöve (2005) Sosiaalityön opetus, tutkimus ja kehittyvä asiantuntijuus. Teoksessa Satka, Mirja; Karvinen-Niinikoski, Synnöve; Nylund, Marianne & Hoikkala, Susanna (toim.) Sosiaalityön käytäntötutkimus. Helsinki: Palmenia-Kustannus, 73–96.
- Karvinen-Niinikoski, Synnöve; Salonen, Jari; Meltti, Tero; Yliruka, Laura; Tapola-Haapala, Maria & Björkenheim, Johanna (2005) Konstikas sosi- aalityö 2003. Suomalaisen sosiaalityön todelli- suus ja tulevaisuudennäkömät. STM, Selvityksiä 2005:28.
- Satka, Mirja; Karvinen-Niinikoski, Synnöve; Nylund, Marianne & Hoikkala, Susanna (toim.) (2005) Sosiaalityön käytäntötutkimus. Helsinki: Pal- menia-Kustannus.

RIITTA KUPARINEN

VTT, filmaist., psykologi

riitta.kuparinen@helsinki.fi

Kävelytutkimusta Nimby-ilmion parissa

Nimby, Lulu vai Banana?

Väitöskirjassani ”Ei meidän naapuriin” (Kuparinen 2005) käsittelin erään asukasyhteisön suhtautumista kehitysvammaisten asuntolan rakentamiseen. Tarkasteluni keskiössä oli helsinkiläinen Marjaniemen kaupunginosa, jonka asukkaat olivat kirjelmöineet alueelle suunniteltua asuntolaa vastaan. Asukasyhdistys oli kerännyt vastustuksen taakse lähes 500 nimen adressin. Vastaavanlaisista tilanteista voimme lukea monista paikallislehdistä. Naapuriin ei haluta sosiaalitoimen palveluja, asuntoja asunnottomille, alkoholisteille tai syrjäytyneille nuorille, puhumattakaan mielenterveysasiakkaista tai huumeneulojen vaihtajista. Sellaiset palvelut pitää sijoittaa jonnekin muualle, toiseen kaupunginosaan tai mieluiten vielä kauemmaksi, pois ”tavallisten” ihmisten silmistä.

Tämä ilmiö on saanut kansainvälisen nimen NIMBY. Lyhenne tulee sanoista ”Not In My Back Yard”, mikä tarkoittaa ”Ei minun takapihalleni”. Nimby on oikeastaan yksilötason kannanotto. Asukasyhdistysten tai naapuruston yhteisinä ryhmäkannanottoina ilmenevästä vastustuksesta voitaisiin käyttää pikemmin nimitystä LULU, ”Locally Unwanted Land-Use” eli ”paikallisesti ei-toivottu maankäyttö”. Laajempaa vastustusta kuvaa nimike BANANA, ”Build Absolutely Nothing Anywhere Near Anyone”, jonka mukaan yhtään mitään ei saisi rakentaa mihinkään kenenkään lähelle. (Ks. esim. Virtanen 1994.)

Nimby- tai Lulu-nimikkeen käyttö on ongelmallista, sillä se ikään kuin luokittelee kaiken vastustuksen yksioikoisesti samaan Banana-lokeroon ja pitää sitä turhanpäiväisenä

valittelemisena, johon ei kannata paneutua. Ajatellaan, että mihinkään ei voisi rakentaa mitään, jos vastustajien mielipiteitä alettaisiin kuunnella. Tämä johtaa siihen, että asiaa ei yritetäkään katsoa heidän näkökulmistaan tai ottaa heidän esittämiään perusteita vakavasti.

Kehitysvammaisten asuntolan rakentamista vastustavien kirjelmien perusteella oli muotoutunut käsitys, että alueen ”kaikki” asukkaat vastustavat asuntolaa ja että ”kukaan” ei halua sitä lähelleen. Tutkimuksessani pyrin selvittämään, mistä vastustuksessa oli kysymys. Halusin tuoda esiin syitä, joilla vastustusta perusteltiin. Päätin kulkea adressinkerääjien perässä ja kysellä ihmisiltä heidän kannanottojensa taustoja.

Keitä ja mitä oli vastustuksen takana?

Tutkimuksestani muotoutui kävelytutkimus, jossa kahlasin aluetta kuukausikaupalla illasta iltaan.

En malttanut lopettaa tutkimustani ennen kuin olin käynyt joka ovella, sillä ihmiset olivat kuulleet kiertämisestäni ja minua oli jo odotettu. He halusivat saada äänensä kuuluviin. Tapasin kaksi kolmasosaa alueen talouksista. Hämmästyen totesin, että vastustus ei ollutkaan niin laajamittaista kuin media ja vastustuksen äänitorvet olivat antaneet ymmärtää: puolet haastattelemistani asukkaista suhtautuikin hankkeeseen myönteisesti ja monet heistä toivottivat kehitysvammaiset tervetulleiksi naapurustoonsa. Suhdeluku oli sama asuntolan läheisyydestä riippumatta. Puolet sekä kauempana asuvista että aivan lähinaapureista hyväksyi hankkeen. Ilmeisesti

on niin, että kaikissa meissä asuu pieni nimby, joka vastustaa lähes mitä tahansa muutosta lähiympäristössämme. Toisaalta kaikkialta löytyy ihmisiä, jotka ajattelevat erilaisten ihmisten tarvitsevan asuntoja. Onhan palvelujen sijaista va jossakin, niin miksi ei sitten vaikka minun naapurissani? Tämä rohkaiskoon hankkeiden suunnittelijoita ja toteuttajia.

Mutta vastustajilla on oikeus ilmaista mieliteensä ja kannanottojen täytyy tulla kuulluiksi. Marjaniemessä oli monenlaisia perusteluja vastustukselle. Muutamat perustelut tuntuivat keinotekoisilta vastustuksen verhoutuessa jos jonkinlaisiin ”yhteisen hyvän” ja ”vammainen parhaaksi” -diskursseihin. Toiset taas olivat hyvin uskottavia. Usein oltiin lasten asialla. Tyhjä tontti oli pikkulasten pelikenttä ja asukkaiden yhteinen toimintatori. Tontti oli lähellä lasten leikkipuistoa. Hankalia, arvaamattomia ja oudonoloisia naapureita ei haluta lapsiperheiden asutuksen keskelle, päiväkodin tai koulun viereen eikä lähelle leikkipuistoja tai kulkuväyliä, joita lapset käyttävät. Monet perustelut pohjautuivat aitoon huoleen ja pelkoihin. Jotkut tukeutuivat tonttien historiallisiin käyttötapoihin, elettyyn elämään ja niistä kumpuaviin syviin, nostalgisiin tunteisiin. Yhteisöllisyys vaatii foorumeita, joilla voi kokoontua.

Täyteen rakennetulla alueella oli kyse myös tilakilpailusta. Harvapa meistä pystyisi kääntämään ajattelunsa niin, että pitäisimme tärkeämpänä rakentaa oman asuinalueemme ainoalle vapaalle tontille kehitysvammaisille asuntoja kuin saada siihen kauan toivottu palvelu, lähikauppa tai urheiluhalli. Vammaisten tontinvaraus herätti huomaamaan vuosia tyhjillään olleen ja erilaisissa tilapäistoiminoissa käytetyn tontin rakennustontiksi. Se innostutti haaveilemaan monenkirjavasti uudisrakennuksista, joilla nostettaisiin asuinalueen viihtyisyyttä. Tarvittaisiin isompi koulu, tenniksen sisäpelihalli, nuorisotiloja, teatteri tai ”jotain muuta kivaa”. Ne haaveet jouduttaiisiin haudamaan lopullisesti, jos tontti menisi ulkopuoliseen käyttöön.

Myös ”huonot” perustelut ovat oikeutettuja.

Oman hyvän tavoittelu tai koven arvojen nostaminen keskusteluun, huolet asuntojen hintojen alenemisesta ja alueen imagon huonontumisesta tai liikenteen lisääntymisen harmittelu voivat vaikuttaa itsekkäältä ajattelutavalta, mutta tällaisetkin näkökulmat pitää saada tuoda julki. Ne ovat osoitus siitä, että ihmisistä tuntuu pahalta. Vastustus ja ennakkoluuloinen suhtautuminen on inhimillistä. Haluamme naapureiksemme mieluiten olemukseltaan, tavoiltaan ja ajattelultaan itsemme kaltaisia ihmisiä. Vammaisista ja muista poikkeavista ei tiedetä, mitä he ovat. Hehän voivat olla vaikka vaarallisia. Naapuruston turvallisuus ja alueen rauha voivat kärsiä. Omien tuntemusten ja pelkojen ilmaiseminen on keskustelun avaus, jolle on syytä antaa tilaa. Pahan olon purkamisen on tarpeen, etteivät tunteet jää kalvamaan vuosikausiksi. Vasta kivun lievittyttyä kykenee ottamaan vastaan asiatietoa, kuuntelemaan myös toista osapuolta ja ajattelemaan asiaa uusista näkökulmista.

Mitä Nimby-ilmiölle pitäisi tehdä?

Kuten kerroin, koko kaupunginosa ei hanketta vastustanut, vaikka niin luultiin. Halusin tutkimusraportillani puhdistaa kaupunginosan ja aiheettomasti vammaisten vastustajiksi leimattujen asukkaiden maineen. Olin alkanut ymmärtää myös vastustajien näkökulmia ja tavoitteenani oli tehdä niitä lukijoillekin ymmärrettäviksi. Onnistuin siinä liiankin hyvin päätellen siitä, että väitöskirjani tulkittiin Helsingin Sanomien kolumnissa (Tuohimaa HS 14.10.2005, A3, C1) ikään kuin hyvittelyksi ja ”tieteelliseksi armahdukseksi” (Tuohimaa HS 9.10.2005, C8).

Nimby-tapaukseni kutistui mediassa ”pienen, mutta äänekkään” ryhmän vastustukseksi. Sitähän se ei kuitenkaan ollut. Huolimatta toimintatutkimuksellisesta otteesta, jolla haastattelujen yhteydessä kerroin hankkeesta, vastailin kysymyksiin, korjailin vääriä käsityksiä ja yritin hälventää epäluuloja, kolmannes asukkaista jäi vastustavalle kannalle. Se on suuri määrä. Sitä ei voi ”vähäpätöisyytensä” vuoksi

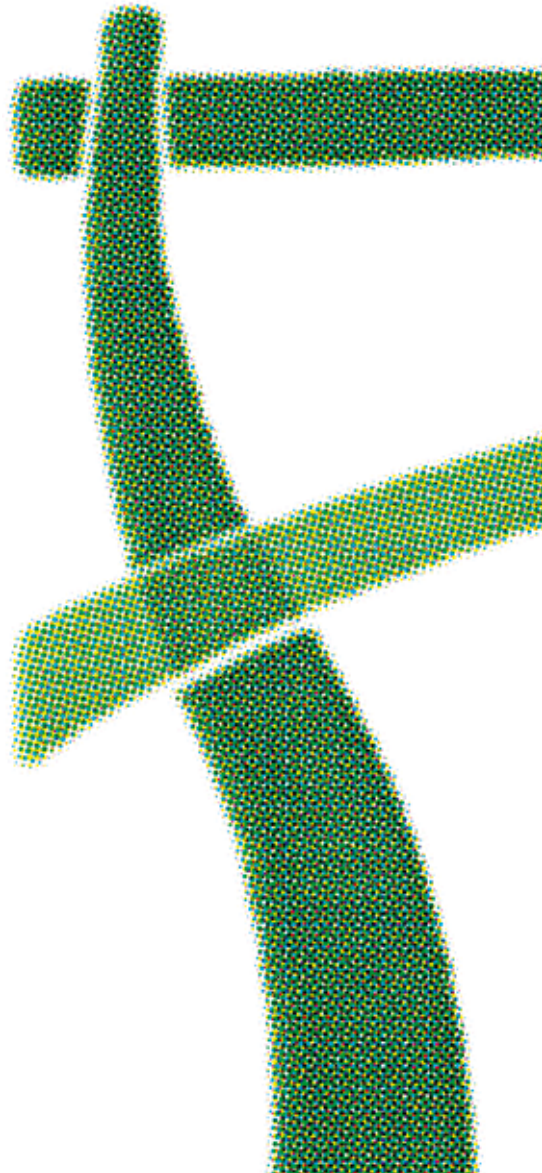
jättää huomiotta. Ei, sillä nimbyily jatkuu, hankkeiden vastustajat kokoavat edelleen joukkoja ja käyvät barrikadeille. Pitäisikö Nimby-ilmiölle tehdä jotain? Onko mitään tehtävissä?

Tutkimani tapaus antoi joitakin vihjeitä. Vakuutuin siitä, että alueen asukkaita kannattaa lähestyä avoimesti jo suunnitteluvaiheessa. Tästä ei olla aina oltu samaa mieltä, sillä informaation antaminen saattaa aktivoida asukkaita vastarinnan organisoimiseen. Kun kuokkaakaan ei ole vielä maahan isketty, herää toive, että rakentaminen on vielä estettävissä. Rehellinen pelin avaus lisää kuitenkin mahdollisuuksia myös asian hyväksymiseen ja tuen saamiseen. Antamalla hankkeesta ja sen asiakasryhmästä mahdollisimman paljon tietoa hälvennetään pelkoja, sillä vieras asia saattaa ahdistaa epämääräisyydessään. Esi-merkiksi paneelikeskustelussa asiaa voidaan pohtia eri näkökulmista. Hyvässä vuorovaikutuksessa keskustellen kyetään tekemään myös myönnytyksiä ja kompromisseja. Keskustelutalouksissa kuullaan yleensä myös puoltavia puheenvuoroja, ja tällöin hankkeen hyväksyjät löytävät toisensa. Tutkimuskohteessanihan kävi niin, että hankkeelle myönteiset ihmiset luulivat kaikkien muiden olevan toista mieltä ja vaikenivat omasta kannastaan. Ihmisiä kannattaa siis rohkaista ilmaisemaan mielipiteensä.

Todennäköistä on, että joku kuitenkin valittaa. Yksikin valitus riittää aiheuttamaan hankkeen viivästymisen. Olen sitä mieltä, että nimbyilyä ei tarvitse pelätä eikä vihata. Nimbyily on mahdollisuus käsitellä asiaa demokratian suomin keinoin. Aikaa kuluu, mutta sillä on myös hyvät puolensa. Alueen asukkaat tarvitsevat aikaa asian työstämiseen. Oman lähiympäristön ja pysyväksi luullun maiseman muuttuminen synnyttää usein voimakkaita tunteita. Kun niiden läpikäymiselle annetaan tilaa, mahdollistuu myös asian vähittäinen hyväksyminen. Alkuvastustuksen jälkeen käynnistyy sopeutumisprosessi, jota ihminen työstää itsensä ja läheistensä kanssa. Nimbyilyllä on oma tärkeä tehtävänsä, mutta sen ei tarvitse johtaa hankkeen kariutumiseen.

Lähteet

- Kuparinen, Riitta (2005) "Ei meidän naapuriin". Taustatutkimus asukasryhmien suhtautumisesta kehitysvammaisten asuntolan rakentamiseen. Kotu-tutkimuksia 3/2005. Helsinki: Kehitysvammaliitto.
- Virtanen, Pekka V. (1994) Nimby ja Lulu yhdyskuntasuunnitteluun vaikuttavina tekijöinä. Teoksessa Haarni, Tuukka (toim.) Ihmisten kaupunki? Urbaani muutos ja suunnittelun haasteet. Stakes Raportteja 152, 82–87.
- Tuohimaa, Pasi (2005) Kaupungin avaimet. HS 9.10.2005, C8.
- Tuohimaa, Pasi (2005) Kaupungin laita: Myöhästynyt totuus maistuu hyvittelyltä. HS 14.10.2005, C1.
- Tuohimaa, Pasi (2005) Kaupunki, kulttuuri, minne mennä: Tutkija puhdisti Marjaniemen maineen. HS 14.10.2005, A3, C1.

PÄIVI PETRELIUS

YTT, sosiaalityöntekijä

paivi.petrelius@saunalahti.fi

Sukupuoli piiloutuu sosiaalialan keskusteluissa

Suomalaisessa työelämässä ei ole tapana avoimesti käsitellä sukupuolen merkitystä naisten ja miesten mahdollisuuksien ja toimijuuden rakentumisessa. Sukupuolen merkityksestä keskustelemista vaikeuttaa sukupuolijärjestysten paikallisuus, häilyvyys ja muuntuvuus. Olen väitöskirjassani (Petrelius 2005) selvittänyt, millaisia sukupuolijakoja ja -hierarkioita rakentuu sosiaalityön piirissä, erilaisissa sosiaalityön toimintatiloissa. Aineistonani ovat olleet naissosiaalityöntekijöiden muistot sosiaalialan työstä. Löysin muistoista monenlaisia sukupuolittuneita valtasuhteita, sukupuolen mukaan eriytyneitä toimintatiloja ja niihin kytkeytyviä hierarkioita. Samalla muistot osoittivat, että sosiaalialalla on vallalla sukupuolineutraalisuuden ihanne ja retoriikka, joka häivyttää ja piilottaa sukupuoli-jakoja ja -hierarkioita.

Rationaalisuus miehisesti määriteltynä ammatti-ihanteena

Naistyöntekijöiden muistojen analyysi toi esiin sosiaalityön sukupuolijärjestyksiä ylläpitäviä ammatillisia ihanteita. Eräs vahvimista ihanteista oli ammatillisena ihanteena esitetty pyrkimys rationaaliseen toimintaan ja erityisesti tunteiden kontrollointiin. Tässä ammatillisessa ihanteessa ei näyttäisi päällisin puolin olevan mitään ongelmallista sukupuolinäkökulmasta – tai muutoinkaan. Naistyöntekijöiden asiantuntija-asemien rakentumisen kannalta ongelmallista on kuitenkin se, että naiset määritellään miehiä tuntevammiksi, ja samalla heidät helposti nähdään myös vähemmän rationaalisina, kykenevinä objektiivisuuteen, harkintaan, puolueettomuuteen ja ylipäätään järjenkäyttöön. Keskustelen väitöskirjassani

siitä, onko rationaalinen, ”ammatillinen” toiminta sosiaalityössä nähtävä toimintana, johon eivät kuulu työntekijää hämmentävät, liian voimakkaat tai ristiriitaiset tunteet. Kyseenalaistan ajattelutavan, jossa hyväksytään itsestäänselvytenä ajatus järjen ja tunteiden vastakohtaisuudesta. Kyseenalaistan myös käsityksen mieheyden ja rationaalisuuden sekä naiseuden ja emotionaalisuuden itsestään selvästä yhteydestä.

Jako naisten ja miesten toimintatiloihin

Tarkastelemieni muistojen perusteella sosiaalialan ammattikentille rakentuu paitsi symbolisia sukupuolierotteluja, myös tilallisia sukupuolijakoja. Tilallisilla sukupuolijaoilla tarkoitan käytäntöjä, joiden seurauksena naiset ja miehet sijoittuvat sosiaalityössä tai sosiaalialalla toimiessaan erilaisiin toimintatiloihin. Intiimit, ruohonjuuritason toimintatilat, joissa kasvokkainen asiakastyö tapahtuu, näyttäytyvät aineistoissani sosiaalialan naisisina tiloina. Julkiset foorumit, erilaiset seminaarit, konferenssit, ja kehittämistyöryhmät, ovat puolestaan miehisiä tiloja. Muistot kertoivat julkisten toimintatilojen olevan miehisiä esimerkiksi sillä tavoin, että ne suosivat miehistä toimintatyyliä ja esiintymistä. Siksi naistyöntekijöiden on julkisiin tiloihin tullessaan ja siellä toimiessaan pyrittävä toimimaan ja puhumaan, jopa elehtimään ja pukeutumaan siten, ettei heidän sukupuolensa kiinnittäisi huomiota. Liian naisellisesti pukeutunut tai tunteita puheenvuoroissaan esiin tuova naistyöntekijä on julkisilla foorumeilla altis saamaan ei-vaikavasti otettavan leiman.

Naiset nähdään hoivaajina

Tarkastelemieni muistojen perusteella suomalaiselle sukupuoliajattelulle erityisen leimallinen piirre, naisten määrittely naisuutensa perusteella luontaisiksi hoivaajiksi ja myötäeläjiksi, leimaa myös sosiaalityötä. Naistyöntekijöihin liitetään odotus naisisesta huolenpidosta, empaattisuudesta, lämmöstä, herkkyydestä, vuorovaikutustaidoista ja vahvasta motivaatiosta auttaa pyyteettömästi. Nämä naisiin liitetyt käsitykset ovat sekä myönteisiä että kielteisiä naisten kannalta. Huolenpitoon ja myötäelämiseen liittyvät arvot tekevät sosiaalialan ammattitehtäviin jotakin erityisesti naisia puoleensa vetävää ja myös palkitsevaa: auttamistyö, ihmisten vierelle asettuminen ja pyrkimys eläytyvään ymmärtämiseen, on jotakin, jonka naistyöntekijät kokevat usein itsekin sopivan hyvin itselleen. Vaarana naiseuden, hoivan ja empatian itsestään selvässä yhteen liittämässä kuitenkin on, että auttamisammattitehtäviin hakeutuneita naistyöntekijöitä ohjataan ihannoimaan uupumattoman huolenpitäjän kykyjä ja jaksamista.

Sukupuolineutraali ammattiretoriikka estää käsittelemästä sukupuolijakoja

Edellä käsitellyt sukupuolijaot ovat suomalaisessa sosiaalialan ammattikulttuurissa paljolti jääneet vaille käsittelemästä. Osasyynä keskustelun ja analyysien puutteelle näyttää olevan se, että sukupuolen merkityksen pohtimisen ja esille tuomisen koetaan rikkovan ammatillisia neutraaliuden ja objektiivisuuden ihanteita. Toisaalta sukupuoliteeman esiin nostajaa voidaan pitää konfliktin lietsojana, eikä tällaista leimaa haluta itselle. Ongelmallista sukupuoliteeman sivuuttamisessa on se, että keskustelun ja yhteisten näkemysten puuttuessa naistyöntekijät joutuvat selittämään hankalia, sukupuoleen liittyviä kokemuksiaan yksilöllisillä ominaisuuksillaan ja toisinaan myös erilaisilla naisiin liitetyillä uskomuksilla. Työssä kohdatuista sukupuolihierarkioista tulee näin ammatillisuuden ulkopuolinen ongelma – yksityisasia – jota

työntekijät joutuvat pohtimaan itsekseen.

Haastattelemistani naistyöntekijöistä moni kertoi esimerkiksi julkisiin esiintymisiin ja puheenvuoroihin liittyvän voimakkaita tunteita, kuten torjutuksi tulemisen pelkoa. Naistyöntekijät kertoivat myös peloista, ettei oma asiantuntemus ”riitä” oikeuttamaan julkisen puheenvuoron käyttöä. Tällaisia pelontunteita ei haastatteluissa osattu yhdistää sosiaalialan perinteeseen, jossa julkisten asiantuntijapuheenvuorojen käyttäminen ja tiedontuotanto on ollut miesten tehtävä. Sen sijaan moni selitti vetäytymistään julkisten puheenvuorojen käyttämisestä omilla luonteenpiirteillään. Oma tulkintani on, että ns. sosiaalityön hiljaisuuden kulttuuri on ainakin osittain sosiaalialan sukupuolijakoihin, miehisen tiedontuotannon ja julkisen toiminnan perinteeseen liittyvä ilmiö.

Sukupuolineutraali ammattiretoriikka ei ole vain sosiaalityöhön kuuluva piirre. Sukupuolen häivyttäminen työelämää koskevasta keskustelusta on ominaista suomalaiselle työelämäpuheelle muutoinkin. Eettisesti ongelmallista sukupuolineutraali retoriikka on sen vuoksi, että se piilottaa ja siten ylläpitää vallitsevia ammattikentän sukupuolijakoja. Sukupuoli on keskeinen sosiaalista elämää jäsentävä järjestys paitsi työntekijöiden, myös sosiaalityön asiakkaiden elämässä. Tästä huolimatta sukupuoli jää sosiaalityötä koskevissa analyyseissä useimmiten sivuun, mikä on ongelmallista myös sosiaalialan tiedonrakentamisen kannalta. Kohdattaessa perheongelmia, parisuhdeväkivaltaa tai esimerkiksi ratkaistaessa huoltajuuskiistoja voivat vallitseviin sukupuoli- ja vanhemmuuskäsityksiin perustuvat ajattelutavat suunnata ongelmatilanteiden jäsentämistä.

Petrelis, Päivi (2005) Sukupuoli ja subjektius sosiaalityössä – tulkintoja naistyöntekijöiden muistoista. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 266. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

SOINTU MÖLLER

YTL, lapsi- ja nuorisososiaalityön erikoissosiaalityöntekijä

Lapsen oikeuksien asiantuntija, Pelastakaa Lapset ry

sointu.moller@pelastakaalapset.fi

Lapsi haastaa lastensuojelun

Johdanto

Artikkeli pohjautuu käytännön kokemukseen lastensuojelun sosiaalityöntekijänä, kehittäjänä ja kouluttajana sekä sosiaalityön ammatilliseen lisensiaatin tutkimukseeni (Möller 2005). Tutkimus koskee Pesäpuu ry:n vuosina 2000–2003 toteuttamaa lastensuojelun avohuollon yhteistoiminnallista hanketta, jossa kehitettiin Lapsen elämäntilanteen kartoitus-työskentelymalli. Työskentelymallin tavoitteena on kartoittaa lapsen elämäntilanne, siihen liittyvä huoli ja arvioida lastensuojelutuen tarvetta. Siinä on kyse työtavasta, jossa lapsi otetaan systemaattisesti mukaan työskentelyyn. Tutkimuksen metodisena viitekehyksenä on toimintatutkimus. Tutkimusintressi nousee käytännön työstä, ja tutkimus toteutettiin yhdessä lastensuojelun työntekijöiden ja asiakasvanhempien kanssa. Tiedon tuottamisen foorumeina tutkimuksessa ovat olleet kehittämishankkeeseen liittyneet ideointi- ja koulutusryhmät, joissa oli mukana 74 lastensuojelun työntekijää ja neljä asiakasvanhempaa 16 kunnasta ja yhdestä järjestöstä.

Lastensuojelutyön tavoitteen tulisi määrittää, mitä lastensuojelussa tehdään ja millä tavalla. Lastensuojelun tavoite mielletään kuitenkin hyvin eri tavoin eri kunnissa ja jopa samankin kunnan sisällä eri työyksiköissä ja eri työntekijöiden kesken. Kun toiset näkevät lastensuojelun tavoitteena ihmisten auttamisen tai kaikkien vastaan tulevien lastensuojeluasioiden hoitamisen, joku toinen mieltää tavoitteeksi huostaanottojen ehkäisemisen. Tämä on tullut esiin pyytäessämme Pesäpuu ry:n lastensuojelutyöntekijöiden koulutuksessa työntekijöitä kirjoittamaan, miten he

näkevät lastensuojelutyön tavoitteen omassa kunnassaan. Moni koulutuksiin osallistunut on saattanut todeta, ettei hänen kunnassaan ole määritelty lastensuojelun tavoitteita tai vaikka ne olisi määriteltykin, ei uusi työntekijä välttämättä tiedä, mistä hän voi ne kirjattuina löytää.

Lapsen suojeleminen ja hyvinvointi ovat perinteisesti olleet lastensuojelutyön ytimessä. Siihen on kuitenkin pyritty välillisesti lapsen vanhempien kanssa työskentelemällä ja heitä tukemalla. Aikuiset ovat arvioineet lapsen elämää ilman, että lapsi itse on päässyt arviointiin osalliseksi. Lapsen osallisuus rinnastetaan herkästi lapsen ottamiseen mukaan päätöksentekoon. Pelko siitä, että lapsi joutuu liian varhain ottamaan kantaa omiin asioihinsa, on pitänyt lapset sivussa omien asioidensa käsittelystä lastensuojelussa.

Tässä artikkelissa käsittelen lasten voimaannuttamisen, tiedon ja osallisuuden teemoja sekä lastensuojelun arkitodellisuutta.

Lapsen voimaannuttaminen lastensuojelun tavoitteena

Oma näkökulmani lähtee siitä, että lastensuojelun tavoite on suojella ja voimaannuttaa lasta. Lapsi on lastensuojelun ensisijainen asiakas. Valtakunnan tasolla meillä ei ole edelleenkään yhtenäistä käytäntöä siitä, kuka perheessä kirjataan lastensuojeluasiassa asiakkaaksi. Uusi lastensuojelulaki tuonee tähänkin selkiytystä. Lapsen suojeleminen ja voimaannuttaminen lastensuojelun tavoitteena haastaa lastensuojelun muutokseen, joka yksin lastensuojelun työntekijöiden tekemänä on mahdoton tehtävä.

Lapsen voimaannuttamista ei voida tehdä välillisesti, lasta kohtaamatta. Voimaannuttamisessa on kyse lapsen omien voimavarojen vahvistamisesta toimimalla suoraan hänen kanssaan. Voimaannuttava lapsen osallistaminen on lapsiystävällistä toimintaa, joka jättää lapseen myönteisen jäljen. Se tuo lastensuojelun sosiaalityöhön entistä hoidollisemman, terapeuttisemman työotteen. Työntekijä kantaa aktiivisesti mielessään kysymystä, mitä lapsi saa itselleen työntekijän ja lapsen kohtaamisesta. Lapselle annetaan mahdollisuus osallistua hänelle merkityksellisellä ja mielekkäällä tavalla. Osallisuus ja osallistuminen voivat tuntua lapsesta mielekkäältä silloinkin, kun työntekijä kokee itsensä hämmentyneeksi ja neuvottomaksi tai päinvastoin. Käytäntö on osoittanut, että hyvin nuorillakin lapsilla on valmiuksia arvioida, minkälaiseksi he ovat kokeneet kohtaamisensa lastensuojelun työntekijän kanssa.

Millaiseen asiakkuuteen lapsella on lastensuojelussamme mahdollisuus? Niin käytännön työstä nousevat kokemukset, lasten omat näkemykset kuin tutkimuksetkin viestittävät, että lapsi unohtuu, koska hänelle ei ole helppo löytää omaa paikkaa lastensuojelussa (esim. Bardy 2001; Forsberg 1998; Heino 1997; Hurtig 2003, Pösö 2004). Onko niin, että päivähoidon ollessa lapsen subjektiivinen oikeus, lastensuojelu on lasta sivuava velvollisuus? Toimenpidekeskeinen kriisiauttaminen, jollaiseksi moni lastensuojelutyön työntekijä oman työnsä tällä hetkellä kokee, ei mahdollista lapsen kokemusten, ajatusten ja tunteiden esille pääsyä. Lapsen rinnalta puuttuu aikuinen, joka kulkisi hänen kanssaan läpi lastensuojelun asiakkuusprosessin ja hoitaisi niitä jälkiä, joita lastensuojelun toimenpiteet häneen jättävät.

Lapsen asema lastensuojelun asiakkaana eroaa aikuisen asiakkuusasemasta siinä, että tullakseen nähdyksi ja havaituksi vanhemmistaan ja sisaruksistaan erillisenä, lastensuojelun tukea tarvitsevana yksilönä, lapsen pitää osata viestittää hätäänsä. Vasta lapsen oireet ja häiriökäyttäytyminen herättävät ammattilaisten

huolen ja vasta ne nostavat lapsen asiakkaaksi, joka otetaan mukaan työskentelyn osapuoleksi. (Hurtig 2003, 106; Kajava 1997, 138.) Näissäkin tilanteissa saman perheen oireettomat lapset jäävät helposti osattomiksi. Lastensuojelutarpeen selvittelyvaiheessa on edelleen yleistä, että työskentelyyn otetaan mukaan vanhempien lisäksi vain se lapsi, jota lastensuojeluilmoitus varsinaisesti koskee.

Tutkimuksessani tuli esiin monia lapsen rooliin lastensuojeluprosessissa liittyviä haasteita. Esiin tulleet haasteet liittyivät resursseihin, työkuultuuriin ja -perinteeseen, työntekijöiden omiin asenteisiin ja lapsen tuottaman tiedon käsittelyyn. Resursseissa työntekijöitä mietityttävät erityisesti ajan löytäminen lapsen tapaamisiin, riittävä koulutus lapsen kanssa työskentelyyn sekä tarvittavien lapsiystävällisten välineiden saaminen työhön. Erityisesti yhdenmuettyä sosiaalityötä tekevien työntekijöiden on vaikea löytää erillistä aikaa lapsen tapaamisiin. Rajallinen työaika ohjautuu ensisijaisesti aikuisten kanssa työskentelyyn. Lapsen kanssa käytetään aikaa silloin, kun siihen arvellaan olevan erityistä syytä. Se ei ole työn automaattinen lähtökohta.

Lapsen tieto

Lapsen osallisuus on haasteellista lastensuojelulle myös lapsella olevan tiedon vuoksi. Tämän tiedon kanssa työntekijä joutuu kosketuksiin erityisesti silloin, kun hän tapaa lasta ilman vanhempien läsnäoloa. Lapsen tieto tai kerronta voi olla sellaista, jota ammattilaisen on vaikea käsitellä. Työntekijät joutuvat arvioimaan lapsen tiedon luotettavuutta päätöksenteon pohjana. Lastensuojelussa ei tunnu olevan tilaa sellaisella lapsen kertomalle, jota hän haluaa kertoa muuten vain. Lapsen kertoman odotetaan keskittyvän siihen aiheeseen, josta työntekijä tarvitsee lapselta tietoa voidakseen tehdä omaa työtään. Jos työntekijä ei tällaista tietoa lapselta saa, hän kokee helposti epäonnistuneensa lapsen kohtaamisessa, koska ei saanut lapsesta ”mitään irti”. Kuitenkin tiedetään, että lapsi kertoo itsestään paljon

ja monella tavalla, mutta ei aina niin, että aikuinen häntä voi heti ymmärtää. Lapsi käyttää kertoessaan vain osittain puhetta, ja puhetta käyttäessäänkin hän hyödyntää myös mielikuvitustaan eli kertoo jostain sellaisesta, joka on hänelle tuttua muun kuin henkilökohtaisen kokemisen kautta. (Eskonen 2005.) Lapsen kohtaaminen tulee nähdä arvona sinänsä ja hänen kertomaansa tulee voida arvostaa, vaikka se ei sisältäisikään sellaista tietoa, jota työntekijä voi käyttää oman työnsä ja päätöksentekonsa pohjana. Mutta onko tällaisella lapsen kerronnalle sijaa lastensuojelussa?

Lapsen tieto on haasteellista käsiteltäväksi myös siksi, että työntekijä joutuu miettimään, mitä hän voi ottaa siitä puheeksi esimerkiksi lapsen vanhempien kanssa. Miten käsitellä lapsen kertomaa niin, ettei sen julkituleminen vahingoita lasta? Työntekijät harkitsevat käytännön tilanteissa, voiko sillä, ettei tee mitään lapselta saamallaan tiedolla, auttaa ja suojella lasta enemmän kuin sillä, että käsittelee tiedon vanhempien ja muiden tarvittavien tahojen kanssa.

Lasten osallisuus

Lastensuojelussa näyttäytyy haasteellisena myös sen huomioon ottaminen, että lapsella on oikeus olla osallistumatta. Lapsella on oikeus mielipiteeseen ja oikeus sen ilmaisemiseen, mutta se ei ole hänen velvollisuuteensa. Aikuisen velvollisuus on luoda edellytykset lapsen osallistumiselle. Käytännön kohtaamistilanteissa lapsen puhumattomuus herättää työntekijässä neuvottomuutta. Työntekijän voi olla joskus helpompaa olla kohtaamatta lapsi kuin kohdata puhumaton lapsi. Kuitenkin lapsella voi olla monia syitä olla puhumatta ja kertomatta. Voi olla, että hän ei ole tottunut mielipiteidensä kertomiseen tai häntä pelottaa, ettei häntä tälläkään kerralla kuunnella. Hän

voi pelätä aikuisen mitätöintiä, ylireagoitua tai sitä, ettei aikuinen kestä kuunnella hänen kertomaansa. Muistaminen ja puhuminen sinänsä voivat tuottaa kipua. Lapsi voi olla hämmentynyt ympärillä olevien aikuisten ristiriitaisista viesteistä. Hän on voi olla myös sillä hetkellä vain väsynyt tai kiinnostunut muista asioista. Puhumattomuus voi olla seurausta myös siitä, että lapsi on otettu mukaan kesken prosessin eikä hän ymmärrä tilanteen yhteyttä omaan elämäänsä.

Lapsiystävällinen lastensuojelu antaa lapselle mahdollisuuden vaikuttaa aikaan, paikkaan ja tapaan, jolla hänet kohdataan. Se rohkaisee aikuista opettelemaan lapselle luontaista tapaa olla vuorovaikutuksessa, jossa yhdistyvät usein toiminnallisuus ja leikkisyys.

Lastensuojelun todellisuudet

Lapsi haastaa monella tavalla lastensuojelun muutokseen. Lastensuojelun kenttä on tällä hetkellä varsin haasteellinen muutoksen maa-perä. Tutkimuksessani olen kuvannut kahta lastensuojelun todellisuutta, joihin törmäsin kehittämishankkeen vetäjänä, kouluttajana ja tutkijana.

Päivänvalotodellisuudessa lastensuojelussa työskentelee kokeneita, päteviä ja työssään pitkään viihtyneitä työntekijöitä, joilla on valmiudet oman työnsä reflektointiin ja muuttamiseen. He kuvaavat lastensuojelutyötä vaihtelevaksi, haasteelliseksi, yllätykselliseksi ja uudistuvaksi. Työntekijöiden osallistumista ideointi- ja kehittämistyöhön kuvaa innostuneisuus ja innovatiivisuus.

Pimeänpuolitodellisuus tuli tutkimukseni esiin erityisesti silloin, kun kehittämistä olisi pitänyt seurata muutostyö. Kehittämisellä tarkoitan tässä vaihetta, jossa työntekijät osallistuvat uusien työkäytäntöjen ja työskentelymallin ideoimiseen. Muutosvaiheessa on kyse

työntekijän omien työkäytäntöjen konkreettisesti muuttamisesta, mikä parhaimmillaan kulkee ajallisesti kehittämisen rinnalla. Pimeänpuolitodellisuudessa työntekijät kuvaavat työtään kaaoksena, jossa oman työn hallinta katoaa. Asiakkaita tulvii ovista ja ikkunoista. Lastensuojelu näyttäytyy yhtä lyhytjännitteisenä kuin sen asiakasperheiden elämä monesti on. Pimeänpuolitodellisuudessa työntekijöiden omaan työhön kohdistama muutostyö vaikuttaa yhtä vaikealta kuin muutoksen aikaansaaminen asiakkaan elämässä. Kehittämistyön into ja ilo muuttuvat muutostyön ahdistukseksi. Työn arjessa ei ole mahdollisuutta raivata tilaa oman työn muuttamiselle. Työtilanne tekee apeaksi ja voimattomaksi. Työkäytäntöjen muuttamista helpompaa on jatkaa entisellä tavalla, vaikka tämä ei työntekijää tyydyttäisikään.

Lopuksi

Lastensuojelun todellisuuskuvat herättivät itsessäni monia mieltä hämmentäviä ja hätäannuttavia kysymyksiä. Jos ja kun lastensuojelun työntekijä tekee työtä pimeänpuolitodellisuudessa, siirtyykö hänen kokemuksensa oman työn kaaoksesta myös asiakkaan kokemukseksi lastensuojelusta? Kohtaako lapsi oman elämäntilanteensa kaaoksessa työntekijän työn kaaoksen? Jos niin käy, voivatko lapsen hätä ja avun tarve tulla kohdatuiksi?

On selvää, että työntekijät tarvitsevat muutokseen tukea myös työn reunaehtojen muutoksesta. Mistä löytyy se voima, joka nostaa lapsen oikeudet yhteiskunnassamme valtavirraksi, joka suuntaa kaikkea yhteiskunnassamme tehtävää päätöksentekoa? Kun lapset ovat päässeet lastensuojelussa osallisiksi lapsiystävällisestä työskentelystä, he ovat rohkaistuneet osallistumaan ja kokeneet saamansa yksilöllisen huomion myönteisenä. Lapset ovat olleet jopa niin innoissaan, että he ovat odottaneet innolla seuraavaa työntekijän tapaamista. Tällaisen palautteen saaminen lapsilta on kääntynyt työntekijällekin voimavaraksi ja voimaannuttavaksi tekijäksi.

Ajatus siitä, että lapsi pakottaa lastensuo-

jelun muutokseen, kuulostaa sinänsä paradoksilta. Eihän lastensuojelutyötä ole tähänkään asti tehty ilman lasta. Mutta sitä on paljolti tehty muiden kuin lasten kanssa. Lapsen ottaminen aktiivisesti ja systemaattisesti mukaan lastensuojelutyöhön merkitsee sellaisen vuorovaikutussuhteen rakentamista lapsen ja aikuisen välille, jossa ei ole kyse vain tiedon vaihtamisesta vaan yhteisen ymmärryksen rakentamisesta. Prosessi voi parhaimmillaan olla niin lasta kuin työntekijää voimaannuttava. Kun lastensuojelun tehtävänä on tarjota lapselle osallistumisen tila (Hurtig 2003), ei tilan raivaaminen onnistu pimeänpuolitodellisuudessa. Tilan tulee mahdollistaa lapselle merkityksellinen osallistuminen, jonka pohja on hänen ihmisoikeuksissaan.

Lähteet

- Bardy, Marjatta (2001) Pikkulapsen sijoitus oman kodin ulkopuolelle – syrjäytymisen ja liittymisen risteyskohta. Teoksessa Järventie, Irmeli & Sauli, Hannele (toim.) Eriarvoinen lapsuus. Helsinki: WSOY, 47–81.
- Eskonen, Inkeri (2005) Perheväkivalta lasten kertomana. Mitä ja miten lapset kertovat terapeuttisissa ryhmissä perheväkivallasta? Acta Universitatis Tampereensis; 1107. Tampere: Tampere University Press / Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos.
- Forsberg, Hannele (1998) Perheen ja lapsen tähden. Etnografia kahdesta lastensuojelun asiantuntijakulttuurista. Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto.
- Heino, Tarja (1997) Asiakkuuden hämäryys lastensuojelussa. Sosiaalityöntekijän tuottama määritys lastensuojelun asiakkaaksi. Stakes tutkimuksia 77. Helsinki : Stakes.
- Hurtig, Johanna (2003) Lasta suojelemaassa – etnografia lasten paikan rakentumisesta lastensuojelun perhetyön käytännöissä. Acta Universitatis Lapponiensis 60. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Kajava, Mirja (1997) Lapsen etu huostaanotto-prosessissa. Tutkimus pakkohuostaanotoista. Acta Universitatis Ouluensis, Scientiae Rerum Socialium E 26. Oulu: Oulun yliopisto.
- Möller, Sointu (2005) Arviosta sanoisin. Tutkimus lastensuojelun asiakkuuden alkuvaiheeseen liittyvän arvioinnin mallintamisesta. Pesäpuu ry, Tutkimuksia 1/2005.
- Pösö, Tarja (2004) Vakavat silmät ja muita kokemuksia koulukodista. Stakes, Tutkimuksia 133.

ALPO HEIKKINEN

VTL, erityissosiaalityöntekijä

alpo.heikkinen@hel.fi

"Olenko mä sitä riskiryhmää"? – Lastensuojelun poikaryhmien muutostekijät

Johdanto

Ryhmätoiminta on yksi sosiaalityön menetelmällinen interventio lasten ja nuorten elämään. Lastensuojelun ryhmätoiminnalla vastataan lasten ja nuorten tarpeisiin silloin, kun jonkin havaitun riskin oletetaan toteutuvan. Määrittelyn lastensuojelun ryhmätoiminnan siten, että se on ohjattua vertaisryhmätoimintaa, jossa käytetään toiminnallisia ja terapeuttisia menetelmiä. Työssä yhdistyy psykososiaalisia ja sosiaalipedagogisia elementtejä (ks. myös Nyqvist 1995; Pekkarinen 2004).

Lastensuojelun ryhmätoiminta saatetaan käytännössä käsitteellisesti sitoa useisiin erilaisiin menetelmiin.¹ Eri menetelmiin liittyvät lähtökohdat saattavat rakentaa toiminnan tavoitteet erityyppisiksi. Ryhmätoiminta voi sisältää kasvatuksellisia, terapeuttisia tai vähemmistöjen voimaantumisen mahdollistamiseen perustuvia kriittisiä ja reformistisia aineksia. Monesti lastensuojelun ryhmätoiminnassa on menetelmällisesti sovellettu useita erilaisia aineksia, eikä sitä siten välttämättä voi sitoa yhteen menetelmänimikkeeseen. Oletuksena on, että jokin lastensuojelun ryhmätoiminnan interventio toimii jonkin ryhmän kohdalla tuottaen myönteistä muutosta lasten ja nuorten arkeen. Jonkin toisen ryhmän kohdalla sama interventio säilyttää arjen pahoinvoinnin ennaltaan tai tilanne heikkenee intervention aikana

intervention vuoksi tai jostain muusta syystä. On tärkeää tutkia ja tehdä näkyväksi, millaisia hyvinvoinnin muutostekijöitä ja -konteksteja lapset ja nuoret itse tuottavat ryhmätoiminnan yhteydessä, miten ne rakentuvat ja miten ne vaihtuvat tai muuttuvat ryhmätoiminnan aikana.

Tutkimuskysymys

Tutkimuskysymykseni (Heikkinen 2006) oli: millaisia omaan hyvinvointiin vaikuttavia muutostekijöitä lapsilla ja nuorilla muodostuu ryhmätoiminnan yhteydessä sekä miten lapset ja nuoret itse ilmaisevat ymmärrystään omaan hyvinvointiinsa vaikuttavista muutostekijöistä lastensuojelun avohuollon toiminnallisen intervention aikana? Tutkimukseni tavoitteena oli tuottaa tietoa ryhmätoiminnan yhteydessä rakentuvista hyvinvoinnin muutostekijöistä lastensuojelun poikaryhmissä. Tutkimukseni tieto koottiin toiminnallisten ryhmien yhteydessä tehdyistä työpäiväkirjamuistiinpanoista. Tutkimukseni työpäiväkirja-aineiston keräsin syksyllä 2004 ja keväällä 2005 yhdeksän kauden aikana. Tutkimuksen kohteena oli kaksi lastensuojelun avohuollossa toiminutta poikaryhmää, joista toisessa oli kaksi 11–12-vuotiasta poikaa (poikaryhmä 1) ja toisessa neljä 14–15-vuotiasta poikaa (poikaryhmä 2). Tutkimuksessani keskityin poikien hyvinvointiin

1. Ryhmätoimintaan on sovellettu esimerkiksi sosiaalipedagogiikkaan, elämyspedagogiikkaan, seikkailukasvatukseen, harrasteryhmiin, sosiodraamaan, toiminnalliseen terapiaan, psykoedukatiivisiin menetelmiin, taideterapiaan, toimintakokemusmenetelmiin, elämäkertaketjuun ja sosiokulttuuriseen innostamiseen liittyviä menetelmällisiä aineksia.

vaikuttaviin tavoiteltaviin, estäviin ja mahdollistaviin muutostekijöihin, joille pojat itse antoivat omia merkityksiään ryhmäprosessin aikana. Tutkimuksen alussa avaan muutostekijöiden käsitteistöä ja vaikuttimia lasten ja nuorten osallisuuden, mahdollistavien ankkureiden, selviytyvyyden ja estävien riskitekijöiden näkökulmasta (esim. Salo 1956 ja 1959; Nyqvist 1995; Hurtig & Laitinen 2000; Garbarino 2000; Saurama 2002; Hurtig 2003; Bowes 2004; Pösö 2004; Ungar 2005).

Teoreettiset ja menetelmälliset valinnat

Realismi ja siihen kytkeytyvä laadullinen analyysi merkitsevät minulle tutkijana sitä, että muutostekijöiden käsitteet auttavat jäsentämään ryhmiin osallistuvien lasten ja nuorten hyvinvoinnista saatavaa tietoa. Se merkitsee myös, että todellisuus ei ole sitä, mitä välittömästi havaitaan vaan muutostekijät ovat potentiaalisia ja niitä tulee jäljittää. Todellisuus on etukäteistiedosta riippumaton. Realistisen arvioinnin ja kriittisen realismin yhteydessä käytetään generatiivisen mekanismin käsitettä. Generatiivisen näkemyksen mukaan vaikutukset syntyvät joissain kontekstissa toimivista mekanismeista; eivät siitä, että syy ja vaikutus liittyvät säännönmukaisesti yhteen. Generatiivinen mekanismi on kontekstuaalisesti riippuvainen. Tällöin puhutaan generatiivisesta ymmärryksestä. Sosiaalityössä on tärkeää tunnistaa generatiivisia mekanismeja ja selittää sitä, miten vaikutukset muotoutuvat erilaisissa konteksteissa intervention aikana. On tärkeää jäsentää kontekstit ja tehdä ne näkyviksi. (Pawson & Tilley 1997; Moren & Blom 2003; Töttö 2004; Kuorikoski & Ylikoski 2006.) Tutkimuksessani olen käyttänyt mekanismi-sanan tilalla samassa merkityksessä muutostekijän käsitettä. Tavoiteltavien, estävien ja mahdollistavien muutostekijöiden käsitteet tuovat riski- ja oirenäkökulman rinnalle asiakkaan kokemukseen perustuvaa tietoa tärkeistä ja merkityksellisistä arjen hyvinvointiin vaikuttavista tekijöistä.

Tutkimusaineiston analyysissä olen soveltanut Mansoor Kazin (2003) realistista arviointia keskittyen sen laadulliseen osuuteen. Siinä tarkastellaan ryhmätoiminnalle ominaisten tavoiteltavien hyvinvoinnin muutostekijöiden (engl. outcomes) ja kontekstien muuttumista, pysyvyyttä, mahdollisia säännönmukaisuuksia ja vaihtumista ryhmäprosessin edetessä. Pojille merkitykselliset muutostekijät on tiivistetty ja koodattu analyysiosuudessa havaintomatriiseihin. Kazin (2003) esittelemästä laadullisesta mallista poiketen olen soveltanut menetelmää aineiston keruun osalta eri tavalla ja nimennyt joitakin käsitteitä uudelleen suomen kieleen, käytäntöön ja tutkimusasetelmaan soveltuvammiksi. En koonnut aineistoa Kazin tavoin suppeista tapauskohtaisista haastatteluista tai muutaman kerran toteutettavista fokusrymähaastatteluista. Käytännön kokemukseni pohjalta katsoin, etteivät tällaiset aineistot tuota riittävästi validia tietoa poikien arjen hyvinvoinnista sekä heidän omasta kokemuksesta ja merkityksimaailmastaan. Tutkimukseni menetelmälliset valinnat perustuvat realistisen arvioinnin, etnografian ja osallistuvan havainnoinnin yhdistelmään. (Ks. esim. Kazi 2003; Hammersley & Atkinson 2005; Patton 2002; Spradley 1980.)

En jättänyt tutkimustani pelkän realistisen teorian ja analyysin varaan. Joudun ammatityössäni jatkuvasti toimimaan eräänlaisena antropologina ja tulkitsemaan yhä uudelleen sitä, miten pojat ymmärtävät, tulkitsevat ja perustelevat elinolojaan ja hyvinvointiaan. Hammersleyn ja Atkinsonin (2005) mukaan etnografialle on ominaista kulttuurisesti tuotettujen merkitysten vaihtelemisen ilmiasu sekä sosiaalisten prosessien tunteminen. Etnografia korostuu tässä tutkimuksessa erityisesti siinä, kuinka lapset ja nuoret itse ilmaisevat ymmärrystään kulttuurisesti ominaisella tavalla arjen hyvinvointiinsa vaikuttavista muutostekijöistä. Siksi pidän tärkeänä myös etnografian metodista merkitystä ajattelun avaajana osallistuvan havainnoinnin rinnalla. Realistinen teoreettinen viitekehys ei sulje pois kontekstuaalisia

merkityksiä vaan tukee niiden avautumista. Näin molemmat näkökulmat voivat toimia kompleksisen polun avaajina. Tutkimuksessani olin poikaryhmissä havainnoijana, toimijana ja osallisena aktiivisessa roolissa kuten eskimoita tutkiva antropologi, joka vaeltaa, metsästää ja pyytää hylkeitä yhdessä näiden kanssa (Spradley 1980, 60–62). Koen ryhmäkohtaisen tarkastelun haasteellisenä. Sosiaalityössä ja sosiaalityön tutkimuksessa on totuttu yksilökohtaiseen ja tapauskohtaiseen tarkasteluun. Ryhmien ja yhteisöjen kanssa työskentelyn asema ja perinne on lastensuojelutyössä ohut.

Koettu tulevaisuusorientaatio ja fyysinen alemmuus – tulkittu väkivaltainen ylivilkkaus

Pojat kokivat suhteen tulevaisuuteen ja jatkuvuuden merkityksellisimmäksi ja vaikuttavimmaksi tavoiteltavaksi muutostekijäksi ryhmätoiminnan yhteydessä. Toiminnan riittävän pitkän ajallinen kesto, jatkuvuus ja aikuisten sitoutuminen ovat pojille yhtä tärkeitä muutostekijöitä kuin toiminta itse. Poikaryhmä 1:n kohdalla ryhmätoiminnalla pyrittiin vaikuttamaan opettajan, lastensuojelutyöntekijöiden ja kuraattorin esioletuksiin perustuviin riskimekanismeihin kuten koulumotivaatioon, ylivilkkauteen ja väkivaltaan. Pojat itse kokivat arkensa riskit huolestuttavana tulevaisuusorientaationa. Tulevaisuusorientaatioon pojat liittyivät epävarmuuden aikuisten sitoutumisesta heidän auttamiseensa sekä aikuisten järjestämän tuen jatkuvuudesta. Toisen vanhemman puuttuminen ja nuoren epävarmuus liittyen sosiaalisista suhteista suoriutumiseen vertaisten kanssa koulussa olivat niitä konteksteja ja estäviä muutostekijöitä, joita pojat itse pitivät merkityksellisinä arjen kannalta. Ryhmätoiminnan yhteydessä tuli esille, että fyysiseen toimintakykyyn liittyvä itsetunto ja toive kehittyä fyysisissä taidoissa olivat pojille merkityksellisiä, toivottuja ja tavoiteltavia hyvinvoinnin muutostekijöitä. Pojat toivat esille huolensa ruokavaliostaan, joka oli todennäköinen vastaus poikien ylipainolle ja fyysi-

selle suorituskyvylle sekä siitä seuranneelle heikolle fyysiselle itseluottamukselle. Pojilla oli hämärä itsereflektio ja tietoisuus siitä, että syöminkeihin liittyi jotakin epätavallista. Pojille merkitykselliset muutostekijät olivat isän kuolema, ruokavalio, heikko fyysinen itsetunto ja tulevaisuusorientaatio. Preventiiviset tukitoimet käynnistänyt moniammatillinen psykososiaalinen tukiverkosto ei kuitenkaan perustanut toimintaansa näille tekijöille vaan poikien väkivaltaisuuden, ylivilkkauden ja kouluvaikeuksien varaan. Poikaryhmässä 1 tilanne säilyi ennallaan ryhmätoimintaintervention aikana. Poikien arjen hyvinvointi ei huonontunut, mutta ei parantunutkaan. Poikien sitoutuminen toimintaan oli aktiivista ja innokasta, joten pojat ovat mahdollisesti kokeneet toiminnan itselleen merkitykselliseksi.

Koulupudokkaita vai koulupudotettavia?

Poikaryhmä 2:n kohdalla tärkein hyvinvointiin ja riskeihin liittyvä tutkimushavainto olivat koulutyöstä suoriutumiseen liittyvät estävät ja mahdollistavat muutostekijät, jotka ilmenivät kodin, koulun ja vertaisryhmän konteksteissa. Sitoutuminen yhteistyöhön uusien aikuisten kanssa oli merkittävin potentiaalinen tavoiteltava muutostekijä, joka mahdollisesti vaikutti koulutyöstä suoriutumiseen ja koulutyöhön sitoutumiseen. Muutos ajoittui lastensuojelun ryhmätoimintaintervention ja tuetun erityisopetuksen alkuvaiheeseen. Ryhmäprosessin aikana pojat oppivat kommunikoimaan ja antamaan ongelmilleen nimiä, mikä todennäköisesti vähensi psyykkistä rasitusta siinä vaiheessa, kun poissaolot koulusta ja suorittamatta jääneet kurssit uhkasivat johtaa koulunkäynnin keskeytymiseen.

Poikaryhmässä 2 pojat itse kokivat, että vapaa-ajan kavereista koostuva vertaisryhmä vaikuttaa haitallisesti heidän koulunkäyntiinsä, mutta toisaalta tämä vertaisryhmä oli heille samanaikaisesti luovuttamattoman tärkeä sosiaalinen areena. Kodin ja vanhempien merkityksen he kokivat koulutyön kriisiytymisen

yhteydessä arjen hyvinvoinnin kannalta vähäisemmäksi. Koulun antaman henkilökohtaisen tuen ja opetuksen pojat kokivat riittämättömäksi ja tulkitivat puutteellisen tuen merkitykselliseksi arjen hyvinvointiin vaikuttavaksi estäväksi tekijäksi. Pojat kokivat toivottomuutta ja peläsivät putoamista koulutyöstä kurssimuotoisten suoritusten paineissa. Makrotasolta välittyvä kouluresurssien heikkous välittyi eteenpäin puutteellisena tukena, joka vaikeutti poikien mahdollisuutta suoriutua koulutyöstä. Ala- ja yläasteiän taitteesta alkaneet vaikeudet koulutyössä muuttuivat tuetun erityisopetuksen ja ryhmätoiminnan kontekstissa. Kun tuetun erityisopetuksen määrää lisättiin ja siihen liitettiin ryhmätoimintainterventio, pojat kokivat koulutyön tärkeämmäksi. Muiden ammattilaisten tuottamien lisäinterventioiden tarve väheni ryhmätoimintajakson aikana. Prosessin edetessä pojat kokivat tarvetta harvempiin ryhmäjaksoihin. Hypoteettinen masennusdiagnosi ryhmän jäsenillä ei saanut vahvistusta. Poikien antama merkitys aikuisten antamalle masennus-käsitteelle oli ahdistus ja leimautumisen siitä, että he eivät suoriudu isossa luokassa annetuista tehtävistä. Toivottomuus ja palvelujärjestelmän joustamattomuus, interventiovalikoiman suppeus ja psykososiaalisen palvelujärjestelmän puutteellinen tuki suhteessa nuorten tarpeisiin olivat aineiston perusteella estäviä muutostekijöitä ryhmän alkuvaiheessa.

Johtopäätökset

Palvelujen kehittämisen näkökulmasta koulutyön kriisiytymisen yhteydessä ryhmätoiminta voi olla poikien arjessa yksi voimaantumisen mahdollistava ratkaisu. Poikien on myös tarpeellista saada koulutyön yhteydessä henkilökohtaista konkreettista tukea vaikeisiin oppiaineisiin. Ryhmätoiminnan ja koulun yhteistyö edellyttää myös lastensuojelutyössä lisäresursointia sekä tehtäväkuviin ja palvelujen rakenteisiin liittyviä ratkaisuja. Vaikka nuorille suunnattujen eri ammattiryhmien hyvinvointipalvelujen kirjo onkin runsas, vaikuttaa kui-

tenkin siltä, että lastensuojelun avohuollosta ja muista psykososiaalisista palveluista puuttuu riittävän intensiivisiä ja sitouttavia tukirakenteita poikien tarpeisiin. Palvelut perustuvat pitkälle vapaaehtoisuuteen ja löysään kontrolliin riskien varhaisessa vaiheessa.

Maskuliinisten ja feminiinisten elementtien yhdistäminen interventiossa havaittiin poikaryhmä 2:n kohdalla tarpeelliseksi ja toimivaksi työkäytännöksi (vrt. esim. Garbarino 2000). Mies- ja naistyöntekijöiden yhteinen työpanos luo androgynisen elementin, joka lieventää poikien maskuliinisuuden sanansaattajuutta ja mahdollistaa eri sukupuolien näkökulmien esille tuomisen ja yhteensovittamisen. Pelkkä miesten mukanaan tuoma toiminnallisuus ja miehen maskuliininen malli eivät yksin ratkaise poikien ongelmia, vaikka voidaan tulkita, että erityisesti murrosikäiset pojat tarvitsevat miestyöntekijöiden tukea riskien varhaisessa vaiheessa. Rikosuraa, koulupudokkuutta ja päihteidenkäyttöä ei käynnistynyt, vaan pojat suoriutuivat kouluvuodesta ja siirtyivät seuraavalle luokalle.

Poikaryhmän 2 ryhmätoimintainterventiota voidaan pitää oikein, joskin viimehetkeen ajoitettuna ja onnistuneena. Tutkimushavainnot vahvistavat sitä näkemystä, että yläasteikäisten erityistä tukea tarvitsevien poikien kohdenneut ehkäisevät interventiot tulee käynnistää viimeistään seitsemännen luokan alussa. Yläasteikäisen poikaryhmä 2:n arjen kokemukset palvelujärjestelmän puutteellisesta tuesta koulutyön kriisiytyttyä vahvistavat sitä näkemystä, että nuorten kriiseihin tulee vastata varhaisemmin ja intensiivisemmin moniammatillisin keinoin. Poikaryhmä 2:n estävistä muutostekijöistä ja niiden muotoutumisesta voidaan tutkimuksen perusteella tehdä sellainen johtopäätös, että opetuksen ja erityisopetuksen resurssien vähäisyys tai puute aiheuttaa välittömiä toimenpiteitä ja kustannuksia lastensuojelun avohuololle. Tämän vuoksi tulee suhtautua kriittisesti sellaiseen linjaukseen, jossa erityistä tukea tarvitsevia yläasteikäisiä poikia integroitaisiin yhä enemmän erityis-

opetuksen resurssien puutteen vuoksi isoihin luokkaryhmiin. Erityisopetuksen resursointi on lastensuojelutoimenpiteiden tarpeeseen ja poikien selviytymiseen vaikuttava tekijä.

Lopuksi: riskeistä ja asiantuntijuudesta

Ehkäisevän työn kentässä kouluvaikeuksissa olevien poikien diagnooseiksi, piirteiksi ja oireiksi nimetyt riskiennusteet ovat erittäin hypoteettisia ja hyvin tulkinnanvaraisia. Riskiennusteita, konteksteja ja oletuksia riskeiksi sanottavista estävistä muutostekijöistä saatetaan aikuisten ammattilaisverkostossa rakentaa hyvin pienistä ja sattumanvaraisista tiedonpalasista. Riskimekanismeja ei laadullisesti jäljitetä, tutkita tai testata analyttisesti ekologisesta perspektiivistä riskien varhaisessa vaiheessa. Asiantuntemus poikien arjesta on harvoin etnografisesti jäsentynyttä. Interventioilla pyritään vaikuttamaan ulkoisesti näkyviin, diagnostisiin ja oireperusteisiin lähtöoletuksista nouseviin seurauksiin ja vähemmän lapsen ja nuoren omista arjen kokemuksista ja ymmärryksestä nouseviin hyvinvoinnin muutostekijöihin. Psykososiaalisen moniammatillisen tuen verkostolta tulisi edellyttää muutostekijöiden jäljittämistä ja toimintafilosofian muuttamista riskien nimeämisen ja diagnosoinnin asiantuntijuudesta lasten ja nuorten omien arjen merkitysten tunnistamisen suuntaan.

Lähteet

- Bowes, Jennifer M (toim.) (2004) *Children, Families & Communities. Context and Consequences*. Australia: Oxford University Press.
- Garbarino, James (2000) *Lost Boys. Why Our Sons Turn Violent and How We Can Save Them*. New York: Free Press, Anchor Books.
- Hammersley, Martyn & Atkinson, Paul (2005) *Ethnography Principles in Practice*. 3. painos. New York: Routledge.
- Heikkinen, Alpo (2006) "Olenko mä sitä riskiryhmää?" Lastensuojelun poikaryhmien hyvinvoinnin muutostekijät – realistinen etnografia. Lapsi- ja nuorisososiaalityön erikoistumiskoulutuksen lisensiaatin tutkimus. Helsingin yliopisto, valtiotieteellinen tiedekunta.
- Hurtig, Johanna (2003) Lasta suojelemassa. –Etnografia lasten paikan rakentumisesta lastensuojelun perhetyön käytännöissä. *Acta Universitatis Lapponiensis* 60. Rovaniemi: Lapin yliopiston yhteiskuntatieteiden tiedekunta.
- Hurtig, Johanna & Laitinen, Merja (2000) Kohtalokas kolmio. Perhe, paha ja ammattilaiset, *Janus* 8(3), 249–265.
- Kazi, Mansoor A.F (2003) *Realist Evaluation in Practice*. Health and Social Work. London: Sage.
- Kuorikoski, Jaakko & Ylikoski, Petri (2006) Kausaliteetti ja kriittinen realismi. *Westermarck-seuran julkaisu, Sosiologia* 43(1), 1–13.
- Moren, Stefan & Blom, Björn (2003) Explaining Human Change. On Generative Mechanism in Social Work Practice. *Journal of Critical Realism* 2 (1), 37–61.
- Nygqvist, Leo (1995) Onnistuuko räätäliöity työ nuorisohuollossa? Ehkäisevän nuorisohuollon kokeiluprosjekti (LOKKI). Arviointitutkimus. Sosiaalipolitiikan laitos, no:6/1995. Turku: Turun yliopisto.
- Patton, Michael Quinn (2002) *Qualitative Research & Evaluation Methods*. 3. painos. Sage. California: Sage Publications.
- Pawson, Ray & Tilley, Nick (1997) *Realistic Evaluation*. London: Sage Publications Ltd.
- Pekkarinen, Elina (2004) Tyttöryhmän dialoginen prosessi. Fenomenologinen lähestymistapa. Sosiaalityön Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto. Yhteiskuntapolitiikan laitos.
- Pösö, Tarja (2004) Vakavat silmät ja muita kokemuksia koulukodista. *Stakes, Tutkimuksia* 133.
- Salo, Reino (1956) Kunnallinen lastensuojelutyö sosiaalisen sopeutumisen kasvattajana. Tutkimus Vaasan kaupungissa vuosina 1924–1952 suoritettun lakisääteisen lastensuojelutyön tuloksista. Vaasa: Vaasan kirjapaino.
- Salo, Reino (1959) Alaikäisten antisosiaalisen kehityksen syyt ja varhaiset oireet. Kunnallinen lastensuojelutyö sosiaalisen sopeutumisen kasvattajana, osa 2. Vaasa: Vaasan kirjapaino.
- Saurama, Erja (2002) Vastoin vanhempien tahtoa. Tutkimuksia 2002:7. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.
- Spradley, James P. (1980) *Participant observation*. New York, Ny: Holt, Rinehart and Winston.
- Töttö, Pertti (2004) Syvällistä ja pinnallista. Teoria, empiria ja kausaalisuus sosiaalityöntutkimuksessa. Tampere: Vastapaino.
- Ungar, Michael; Dumond, Camille & McDonald, Wanda (2005) Risk, Resilience and Outdoor Programmes for At-risk Children. *Journal of Social Work* 5(3), 319–338.

SIRPA SAARIO

YTM, tutkija

sirpa.saario@uta.fi

Mielenterveystyöntekijöiden arkea – tasapainoilua määrällisesti tehokkaan ja paneutuvan asiakastyön välillä

Johdanto

Sosiaalityön kentältä ja tutkimuksesta kantautuu usein huoli siitä, kuinka asiakastyötä tekeillä työntekijöillä ei ole useinkaan mahdollisuutta tehdä työtä sellaisilla tavoilla, jotka he ammatillisen näkemyksensä pohjalta näkisivät asiakkaidensa kannalta tarpeelliseksi tai hyödylliseksi. Esimerkiksi Anna Metterin (2004, 137) mukaan sosiaali- ja terveydenhuollon työn mittausjärjestelmiä kehitetään vahvasti hallinnollisen tehokkuustavoitteen näkökulmasta eivätkä asiakkaiden ja työntekijöiden esiintuomat tarpeet tilanteiden syvällisemmästä käsitteystä saa kaikupohjaa. Organisaatioiden tuoteistettu toiminta aiheuttaa sen, ettei kaikissa sosiaalityön toimipaikoissa työntekijöillä ole mahdollisuutta harjoittaa kaikkia sosiaalityön työmuotoja, kuten esimerkiksi yksilökohtaista palveluohjausta ja siihen liittyvää asiakkaan tilanteen kokonaisvaltaista kartoitusta.

Tarkastellessaan sosiaalityölle asettuvia yhteiskunnallisia tehtäviä nykyisten tehokkuusvaatimusten näkökulmasta Kirsi Juhila (2006, 159–160) on todennut, että huolenpito asiakkaista työntekijöiden ammatilliseen etiikkaan perustuvana toimintana jää yhä useammin organisaatiolähtöisyyden ja taloudellisen tuottavuuden periaatteiden varjoon. Kun sosiaalityöntekijöiden työtä arvioidaan yhä enemmän markkinalogiikan näkökulmasta, kiinnitetään huomiota esimerkiksi siihen, miten työntekijät kykenevät toiminnallaan säästämään julkisia varoja. Sosiaalityö huolenpitona taas sisältää usein sellaisia asiakasta tukevia työmuotoja,

joista ei välttämättä ole odotettavissa ”vasta-hyötyä” yhteiskunnalle esimerkiksi asiakkaan työllistymisen tai kuntoutumisen muodossa. (Vrt. mt., 74, 95.)

Työn arjessa toistuvien ehtojen rooli

Tässä kirjoituksessa pohdin yksittäisten työntekijöiden asiakastyön ristiriitoja pro gradu -tutkielmani (Saario 2005) tulosten pohjalta. Tutkielmassani tarkastelin mielenterveystoimiston työntekijöitä, jotka lähes päivittäin joutuivat puntaroimaan, mitä sisällyttää omaan työhönsä: kuinka olla riittävän tehokas mitattavien tulosten mukaan ja silti kyetä paneutumaan riittävästi asiakastyöhön? Ideana oli tuoda esiin mielenterveystoimistotyön ehtoja, jotka muovasivat niitä tapoja, joilla työntekijät työtään tekivät. Näitä ehtoja en etsinyt ”laajemmista”, myös mielenterveystoimiston ulkopuolelle sijoittuvista yhteiskunnallisista ja kulttuurisista ilmiöistä. Sen sijaan keskityin mielenterveystoimiston sisäisissä toimintatavoissa esiin tuleviin, usein vähäpätöisiltäkin tuntuviin asioihin, joiden ei ehkä ensisijaisesti ajattelisi olevan merkittäviä työn tekemisessä. Toisin sanoen olin kiinnostunut niistä arkisista välineistä, jotka olivat yksittäisten työntekijöiden työssä toistuvasti läsnä. Näiksi paikansin sellaiset päivittäin käytetyt välineet kuten asiakkaiden hoitoon liittyvät asiakirjat, työntekijöiden käyttämän tietokoneohjelman sekä tavat, joilla työntekijöiden ajankäyttö jakautui eri tehtävien kesken. Tutkimusaineisto, josta käsin näitä ehtoja paikansin, koostui mielen-

terveystoimiston eri ammattiryhmiin kuuluvien työntekijöiden haastatteluista ja toimistoa koskevista hallinnollisista dokumenteista.

Näiden välineiden rooli työtapojen määrittämisessä tuli esiin esimerkiksi niissä tilanteissa, joissa työntekijät tallensivat päivittäin erilaisia tietoja asiakkaistaan ja omasta toiminnastaan toimiston asiakirjoihin ja tietokoneohjelmaan. Ne tekivät kunkin työntekijän työn sisällön määrällisesti näkyväksi ja sitä kautta heidän toimintansa myös yksilöllisesti tunnistettavaksi. Niiden kautta työ tuli vertailukelpoiseksi ensinnäkin suhteessa mielenterveystoimiston käyntimääriä koskeviin tulostavoitteisiin ja toisaalta suhteessa muihin työntekijöihin. Kirjaamiskäytäntöjen myötä työntekijöiden toiminta näytti ensisijaisesti muotoutuvan niin, että se täytti asiakaskäyntien määrää koskevat hallinnolliset vaatimukset. Työntekijät pyrkivät esimerkiksi tekemään mahdollisimman monta asiakasvastaanottoa päivässä. Tämän vuoksi heillä ei ollut mahdollisuutta työskennellä kovinkaan perusteellisesti kulloisenkin yksittäisen asiakkaansa kanssa, vaan käynnit muodostuivat yleensä supportiivisiksi ja harvakseltaan tapahtuviksi.

Työntekijät toivat esiin, kuinka heidän olisi mielestään kyettävä nykyistä tehokkaampaan asiakastyöhön, jolloin mahdollisimman monta hoitoon pyrkivää ihmistä voitaisiin vastaanottaa nopeasti ja jonoja saataisiin purettua. He olivat siis ottaneet ”tehokkaana olemisen” ja mahdollisimman monien asiakkaiden vastaanottamisen myös osaksi omaa ammatillista ajatteluaan ja toimintatapaansa. He toisin sanoen vastuuttivat itseään määrällisten tavoitteiden saavuttamisesta. Tämä työntekijöiden sitoutuminen hallinnosta käsin määriteltyihin tuloksellisen työn tavoitteisiin on yhtäältä välttämätöntä, jotta he ylipäänsä kykenivät työskentelemään mielenterveystoimistossa ja olemaan osana organisaatiota. Toisaalta he olisivat samaan aikaan halunneet työskennellä enemmän oman ammatillisen ja koulutuksesta saamansa ymmärryksen perusteella sekä tavata yksittäisiä asiakkaitaan tiheämmin antaen

näille tapaamisille aikaa – ikään kuin pysähtyen asiakkaittensa tilanteiden äärelle.

Samankaltaista tilannetta ovat kuvanneet erään psykiatrisen sairaalan sosiaalityöntekijät osallistuessaan mielenterveyspotilaiden asiakkuusuria käsittelevään tutkimukseen (Oja-Heiniemi 2006). He toivat esiin, kuinka heidän olisi omasta mielestään ollut tärkeää perehtyä perusteellisesti asiakkaiden sairauskertomusteksteihin ja muihin asiakasta koskeviin dokumentteihin. Näin he olisivat saaneet välineitä miettiä, mitä kunkin asiakkaan kanssa on mahdollisesti aikaisemmin jäänyt tekemättä ja mitä kaikkea nykyisessä tilanteessa voisi tehdä tilanteen parantamiseksi. Tähän ei kuitenkaan ollut useinkaan mahdollisuutta, koska lyhyistä hoitoajoista johtuen kunkin sosiaalityöntekijän osastolla hoidettavien asiakkaiden vaihtuvuus oli hyvin nopeaa. Tällöin sosiaalityöntekijät järjestivät työnsä niin, että he lähinnä suorittivat kunkin yksittäisen asiakkaan kanssa vain kaikista välttämättömimmät tehtävät, kuten sosiaaliturvaetuuksien ja toimeentulotuen vireillepanon. (Mt., 49, 58, 87, 98.)

Itsestään selviksi muodostuneiden ehtojen tiedostaminen voi auttaa ristipaineissa

Mitä annettavaa työn rakenteellisten ehtojen ja omien työskentelytapojen välisen suhteen pohtimisella on? Ainakin ulkoisten, työtä määrittävien ehtojen tiedostaminen voi auttaa refleктоivan ja tutkivan työtteen omaksumista. Maaria Numminen (2001, 16) on kuvannut tutkivan työtteen suomia mahdollisuuksia psykiatrisen sairaalan sosiaalityöntekijöille. Hän tiivistää tutkivan työtteen oman työkentän laaja-alaiseksi hahmottamiseksi sekä konkreettiseksi toiminnaksi työtilanteissa, jolloin työntekijä jatkuvasti peilaa omaa työtään suhteessa sekä oman työnsä sisältöön että työn yhteiskunnallisiin päämääriin. Nummisen mukaan ”tutkivalla työtteellä on mahdollista hahmottaa myös ympäristön rakenteita ja tilaa. Parhaassa tapauksessa syntyy kyvykkyyttä saada hierarkkiset ja byrokraattiset rakenteet

toimimaan joustavan työskentelyn eduksi”.

Mielenterveystoimiston työtapojen tutkimisen lähtökohtana oli ajatus siitä, että omaan työhön vaikuttavia välineitä ja niiden asettamia rajoituksia tai mahdollisuuksia ei työntekijänä välttämättä tule tiedostettua, kun elää mukana lukuisten asiakkaiden nopeasti vaihtuvissa ja usein monimutkaisissa tilanteissa. Kun näitä ehtoja tehdään näkyviksi, on mahdollista ymmärtää niitä yhteyksiä, millä tavoilla tietyt työskentelytavat ovat kietoutuneet esimerkiksi tietojen käsittelyn rutiineihin tai vallitsevaan ajankäytön tapaan. Tämänkaltaisten toiminnan ehtojen tiedostaminen voi tuottaa työn tekemiseen helpottavan tunteen, kun nähdään kuinka usein itsestään selviksi muuttuneet työskentelytavat ovat sidoksissa sellaisiin tietorakenteisiin ja käsityksiin, jotka ovat riippumattomia työntekijästä yksilönä. Lisäksi työn ehtojen tiedostamisen kautta on mahdollista problematisoida ja jopa kyseenalaistaa omia työtapoja. Ja vaikka ei haluaisikaan lähteä taistelemaan toisenlaisten työnteon tapojen puolesta, antaa työn arjessa olevien rajoitteiden ja mahdollisuuksien pohtiminen mahdollisuuden ymmärtää paremmin oman työskentelyn lähtökohtia. Tällöin ei tarvitse toistuvasti ihme-

tellä sitä, että ”miksi toimin näin, vaikka en näe tässä mitään järkeä”. Se, että kykenee näkemään ja suhteuttamaan toisiinsa oman henkilökohtaisen vastuunsa, organisaation vastuun ja yleisemmän poliittisen vastuun voi vahvistaa ammatillista toimijuutta.

Lähteet

- Juhila, Kirsi (2006) Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Tampere: Vastapaino.
- Metteri, Anna (2004) Hyvinvointivaltion lupaukset ja kohtuuttomat tapaukset. Sosiaali- ja terveysjärjestöjen yhteistyöyhdistys YTY ry. Helsinki: Edita.
- Numminen, Maaria (2001) Luova moniammatillisuus ja terveys- ja sosiaalityön asiantuntijuuden kehittyminen. Teoksessa Ryynänen, Ulla & Vornanen, Riitta (toim.) Tutkiva sosiaalityö. Sosiaalityöntekijä-lehti ja Sosiaalityön tutkimuksen seura, 14–16.
- Oja-Heiniemi, Laura (2006) Mielenterveyspotilaiden väliinpuotoamistarinoita psykiatrisessa palvelujärjestelmässä. Sosiaalityön pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto. <http://tutkielmat.uta.fi/pdf/gradu01027.pdf>.
- Saario, Sirpa (2005) Mielenterveystoimiston hallinnan tekniikat työntekijöiden toimintatapojen määrittäjinä. Genealoginen näkökulma. Sosiaalityön pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto. Julkaisematon.

MARIA TAPOLA-HAAPALA

VTM, tutkija

maria.tapola@helsinki.fi

Tarkastelussa sosiaalityön tieto – terveiset Forsa 2006 -konferenssista

Sosiaalityön edustajat kohtasivat¹

Helsinkiin kokoontui 6.–11.2.2006 suuri joukko sosiaalityön asiantuntijoita Forsa 2006 -konferenssin merkeissä. Kyseessä olivat yhdistetyt kuudennet Pohjoismaiset sosiaalityön tutkimuksen päivät ja kahdeksannet suomalaiset Sosiaalityön tutkimuksen päivät, joiden järjestäjinä toimivat Helsingin yliopiston yhteiskuntapolitiikan laitos ja Sosiaalityön tutkimuksen seura ry². Konferenssin otsikkona oli tällä kertaa *Sosiaalityön muuttuva tietoympäristö – tiedontuotannon kehitysjännitteitä ja uusia lähestymistapoja*. Alkuvuikosta järjestetyssä prekonferenssissa perehdyttiin kriittisen reflektion antiin sosiaalityön tutkimukselle otsikolla *Critical Reflection for Research*.

Konferenssiin osallistui yhteensä noin 370 henkilöä 14:stä eri maasta. Suomalaisia osallistujista oli 242. Mukana oli sosiaalityön käytännön toimijoita, tutkijoita, opettajia, virkamiehiä, opiskelijoita ja muita asiantuntijoita. Konferenssin tunnelmaa voi hyvin kuvata sanalla 'kansainvälinen': korviin kantautui niin englantia kuin eri pohjoismaisia kieliäkin. Monikielinen keskustelu jatkui torstai-iltana järjestetyllä Helsingin kaupungin vastaanotolla ja perjantai-iltana ravintola Bottalla pidetyssä banquetissa.

Konferenssin perustana olivat yleisesitelmät ja työryhmät. Kolme ulkomaista ja kolme

kotimaista pääpuhujaa tarkastelivat sosiaalityön ja muuttuvan tietoympäristön suhdetta eri näkökulmista. Työryhmiä oli yhteensä 14; näistä 10 kokoontui molempina päivinä. Työryhmäesityksiä oli 93: torstaina 56 ja perjantaina 37. Ryhmissä tiedontuotannon kysymyksiä lähestyttiin muun muassa arvioinnin, palvelunkäyttäjän, sukupuolen, teknologian, vallan, sosiaalityön teorian, nuorten sukupolvien ja käytännön näkökulmista. Saadun palautteen mukaan työryhmät oli koettu pääosin antoisiksi, joskin vaihtuneet esityskielet olivat hankaloittaneet ymmärtämistä ja keskustelua joissakin ryhmissä. Työryhmäesitysten ja esillä olleiden postereiden abstraktit ovat luettavissa osoitteessa <http://www.forsa2006.fi/suomi/abstraktit.htm>.

Perjantaina pidettiin myös Sosiaalityön tutkimuksen seuran vuosikokous, jossa julkistettiin neljäs sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja. Kirjan Lapset ja sosiaalityö ovat toimittaneet Hannele Forsberg, Aino Ritala-Koskinen ja Maritta Törrönen. Lauantaina julkistettiin tieto seuran uudesta kunniajäsenestä, sosiaalijohtaja Aulikki Kananojasta sekä Pro gradu -palkinnon saajasta Sirpa Saariosta, joka tulee Tampereen yliopistosta. Gradupalkinnon palkintoraadin muodostivat tänä vuonna lehtori Pekka Saario Tampereelta ja tutkija Merja Anis Turusta. Aulikki Kananojan saamat kunnianosoitukset

1. Kiitän tässä artikkelissa esitetyistä konferenssia koskevista tilastotiedoista sekä kirjoituksen ensimmäisen, konferenssin perustietoja käsittelevän luvun luonnoksen laatimisesta Susanna Hoikkalaa.
2. Konferenssin järjestelyistä lämmin kiitos kuuluu Synnöve Karvinen-Niinikoskelle, Johanna Björkenheimille, Susanna Hoikkalalle, Aino Juntuselle, Mirja Satkalle, Ilse Julkuselle, Pirkko-Liisa Rauhalalle, Tero Meltille, Irene Roivaiselle, Riikka Korkiamäelle, Marjo Kuroselle, Jyri Liukolle, Marika Westerlingille, Helsingin yliopiston alaiselle Koulutus- ja kehittämiskeskus Palmenialle sekä vapaaehtoisille yhteiskuntapolitiikan laitoksen opiskelijoille.

jatkuivat toukokuussa 2006, jolloin hänet promovoitiin Helsingin yliopiston valtiotieteellisen tiedekunnan kunniatohtoriksi.

Seuraavat kansalliset sosiaalityön tutkimuksen päivät järjestetään 15.–16.2.2007 Rovaniemellä ja Pohjoismaiden Forsa -konferenssi Tanskassa vuonna 2008.

Prekonferenssi "Critical Reflection for Research"

Prekonferenssissa eri puolilta maailmaa tulleet esiintyjät käsittelevät kriittisen reflektion suhdetta sosiaalityön tutkimukseen. Ammatillista itsetuntoa nostaa hyvällä tavalla tieto siitä, ettemme ole sosiaalityöhön liittyvine kysymyksinemme yksin vaan samanlaisia asioita pohtivat ihmiset kaikkialla. Toisenaissaessa yhteiskunnallisessa tilanteessa, esimerkiksi Mongoliassa, tehtävästä sosiaalityöstä kuuleminen paljastaa arvokkaasti sosiaalityön yhteiset ydinkysymykset. Kriittinen reflektio on antanut esitysten perusteella aineksia muun muassa alkuperäiskansojen kanssa tehtävän sosiaalityön tarkasteluun – tärkeä muistutus meille eteläsuomalaisille, joille alkuperäiskansakysymykset kenties ovat vieraampia kuin pohjoisemmassa asuville.

Prekonferenssin vakava puute kuitenkin oli se, että heti konferenssin alkuun olisi ehdottomasti tarvittu kriittisen reflektion tarkempi esittely ja määrittely. Toki tämä määrittelymättömyys antoi esiintyjille vapauden, ilman kenenkään auktoriteettiasemasta tekemää yleismääritelmää, soveltaa kriittisen reflektion ideaa itselleen luontevalla tavalla. Prekonferenssissa oltiin kuitenkin tilanteessa, jossa kaikki puhuivat kriittisestä reflektiosta mutta kukaan ei kunnolla kertonut, mitä tarkalleen ottaen käsitteellä tarkoitaa. Kriittisen reflektion keskeisen kehittäjän sosiaalityön saralla, myös prekonferenssissa paikalla olleen australialaisen professori Janis Fookin ajatuksiin ennalta tutustunut kun joka tapauksessa oli saanut sen kuvan, että kriittinen reflektio ei ole mille tahansa vaan tietynlaisille toimintakäytännöille perustuva oppi. Varsinaisen

konferenssin puolella kuultiinkin yhtenä pääpuheenvuorojen pitäjistä toimineen Fookin naseva määritelmä: "Kriittinen reflektio on reflektiota, joka mahdollistaa niiden tapojen ymmärtämisen, joilla olettamuksemme voivat olla sosiaalisesti rajoittuneita. Näin se tekee mahdollisiksi uudet, valtaannuttavammat ajatukset ja käytännöt. Kriittinen reflektio tukee sosiaalista muutosta yksilöllisellä tasolla." Tällainen kriittinen reflektio voinee tarjota arvokkaan tavan tarkastella omaa työtä erityisesti siinä haasteellisessa yhteiskunnallisessa tilanteessa, jossa sosiaalityötä tällä hetkellä tehdään.

Päälluontojen antia

Yhteiskunnallista tilannetta erityisesti asiantuntijuuden näkökulmasta analysoivat paitsi Fook myös Helsingin yliopiston sosiaalipoliittikan professori Risto Eräsaari esityksessään. Selkeitä totuuksia ja yhtä totuuden auktoriteettia ei enää Eräsaaren mukaan uskota olevan; sen sijaan on monia erilaisia maailmoja ja tiedon lähteitä. Asiantuntijoilta vaaditaan joustavuutta sekä symbolien, myyttien ja metaforien hallintaa. Esimerkkejä tästä lienee helppo löytää, mutta kuuli ja ei ehkä miettimään. onko muutos pois perinteisestä tieteeseen kohdistuneesta auktoriteettiuskosta todella näin totaalinen. Tuntuvaan monet myös sosiaalityössä – varsinkin kansainvälisissä sosiaalityökeskusteluissa – tänä päivänäkin painottavan kovaa tieteellistä näyttöä sosiaalityön työmenetelmien valinnan kriteerinä.

Asiantuntijuusteemaa, tosin enemmän terveydenhuollon näkökulmasta, käsittelee myös Helsingin yliopiston professori Yrjö Engeström, joka puhui niin sanotuista "heartsink cases" -potilaista. Tällä käsitteellä hän viittaa potilaisiin, joiden tilanteet lääkäri kokee jollakin tavoin erityisen vaikeiksi, vaativiksi tai monimutkaisiksi – ei perinteisessä lääketieteellisessä mielessä vaan epämääräisemmin esimerkiksi siten, että he ovat terveydenhoitopalvelujen suurkuluttajia. Näillä potilailla on paljon fyysisiä ja psyykkisiä sairauksia sekä

sosiaalisia ongelmia. Sosiaalityön näkökulmasta Engeströmin esityksen teki erityisen mielenkiintoiseksi se, että juuri tällaiset potilaat ja asiakkaat ovat sosiaalityön keskeistä asiakasryhmää. Engeströmin esittelemässä muutoslaboratoriotyöskentelyssä vaativien potilaiden tilanteita oli lähdetty systemaattisesti työstämään niin sanottuna solmutyöskentelynä. Solmutyöskentelyssä kenelläkään ei ole pysyvästi määräävää asemaa, vaan se on ”muutoin suhteellisten erillisten toimijoiden nopeaa, improvisoivaa kokoontumista yhteen ratkaisemaan yhteistä ongelmaa tai tehtävää asian kannalta pätevimmällä kokoonpanolla” (Engeström 2006, 14).

Tarvitaan ehdottomasti myös empiiristä tutkimusta niistä tilanteista, joiden eteen sosiaalityön asiakkaat 2000-luvun maailmassa joutuvat. ”Kohtuuttomia tilanteita” -tutkimukseen perustuen Tampereen yliopiston sosiaalityön lehtori Anna Metteri esitteli ne kieroutuneet lähtökohdat, jotka taloudellista tehokuutta painottava näkökulma on saanut sosiaalipalvelujärjestelmässä aikaan: säästä, rankaise, älä informoi, leimaa, älä luota! Sosiaalityöntekijöille Metteri asetti suuren haasteen: heidän tulisi olla mukana tuottamassa hallinnollisen valtatieiden rinnalle ”toista tietoa” palvelujärjestelmän aikaansaamista kohtuuttomuuksista. Onhan haaste vastaanotettu?

Tällä hetkellä käydään – kuten on kai käyty jo sosiaalityön syntyvaiheista lähtien – runsasta mielipiteenvaihtoa siitä, minkälaiseen tietoon sosiaalityön ammattikäytäntöjen tulisi perustua. Näkökulmien moninaisuutta ilmensivät konferenssissa esimerkiksi yhden avajaissanojen lausujan, Stakesin tulosaluejohtajan Riitta Haverisen esittämä ajatus kovan tieteellisen näytön tarpeellisuudesta koskien sosiaalityön menetelmien vaikuttavuutta ja toisaalta tälle näkemykselle vastapuhetta tarjonneen Janis Fookin näkemys joustavan ja reflektiivisen työskentelyotteen ensisijaisuudesta. Nämä kaksi näkökantaa voivat olla keskenään ristiriidassa, mutta eivät kenties väistämättä. Teatterityöskentelyn hyödyntämistä sosiaalityössä

käsitellyt tanskalainen apulaisprofessori Lars Uggerhøj tosin puhuu suoranaisesta ”tiedesodasta” näyttöperustaisen ja standardisoidun sekä toisaalta ei-näyttöperustaisen ja ei-standardisoidun sosiaalityön välillä. Toisaalta hän toteaa olennaisinta kaikesta olevan se, minkälaista näyttöä haluamme ja kuinka tuota näyttöä käytämme. Sosiaalityön tutkimuksen ja tiedontuotannon tulisi ottaa haltuun sosiaalityön kokonaisvaltainen monimutkaisuus, mikä edellyttää laadullisten tutkimusmenetelmien kehittämistä, Uggerhøj muistuttaa. Tarvitsemme sosiaalityöhön roolityöskentelyä, teatteria, luovuutta ja fantasiaa, oli hänen sanomansa. Sosiaalityön ydintä on vuorovaikutussuhteen luominen asiakkaan kanssa sekä asiakkaan arvostaminen oman elämänsä asiantuntijana. Näyttöperustaisuuden Uggerhøj näkee vaarantavan nämä lähtökohdat, koska se lisää työntekijän auktoriteettiasemaa oikean toimintatavan yksipuolisena tietäjänä.

Monet tahot asettavat vaatimuksia sosiaalityön tiedolle. Skotlannissa toimiva sosiaalityön professori Joan Orme tarkasteli esityksessään yliopistojen, hallinnon ja politiikan näkökulmia sosiaalityön tutkimuksessa. Erityisen tärkeänä hän pitää tutkimuksellisen otteen vahvistamista käytännön työssä ja asiakasta valtaannuttavaa tutkimustoimintaa. ”Näyttö + käytännön viisaus + käyttäjän ja työntekijän näkemykset = tieto”, kuului hänen sovitteleva yhtälönsä.

Lopuksi

Mitä jäi käteen? Konferenssien tietopaljous lamaanuttaa helposti. Forsa 2006 -konferenssin tärkein opetus kuitenkin lienee se, että juuri tuosta sosiaalityön tiedosta käydään kiivaitakin kamppailuja ja ettei sosiaalityön edustajien ole hyvä olla noista kamppailuista sivusta. On toimittava – asiakkaiden ja sosiaalityön parhaaksi.

Lähteet

Engeström, Yrjö (2006) Kaksikätkäinen asiantuntijaorganisaatio. Kansanterveyslaitoksen julkaisuja B 2/2006. http://www.ktl.fi/attachments/suomi/julkaisut/julkaisusarja_b/2006/2006b2.pdf

Sosiaalityön tutkimuksen seura edistää sosiaalityön tutkimuksen asemaa

Sosiaalityön tutkimuksen seura – Föreningen för forskning i socialt arbete on vuonna 1998 perustettu tieteellinen yhdistys, jonka tarkoituksena on saattaa yhteen sosiaalityön tutkijoita ja toimia väylänä sosiaalityön tutkimuksen ja ammatillisten käytäntöjen välillä. Seuran jo noin 400 jäsentä edustavat niin sosiaalityön tutkijoita, opettajia, asiantuntijoita, opiskelijoita kuin käytännön ammattilaisia. Sosiaalityön tutkimuksen seura on yleishyödyllinen rekisteröity yhdistys ja suomalaisen Tieteellisten Seurain Valtuuskunnan TSV:n jäsenseura.

Sosiaalityön tutkimuksen seuran perustaminen kahdeksan vuotta sitten liittyy sosiaalityön akatemisoitumisprosessiin. Ajatus tutkimuksen seuran perustamisesta syntyi vuonna 1997 Ruotsissa pidetyn pohjoismaisen Forsa-seminaarin yhteydessä. Seminaarin puheenjohtaja, professori Haluk Soydan oli tiedustellut Helsingin yliopiston edustajilta, eikö aika olisi kypsä tutkimuksen seuran perustamiselle Suomeen, kun Ruotsissa ja Norjassa vastaava seura oli jo olemassa ja Tanskassakin asiaa valmisteltiin. Tämä ihmettely kannusti suunnittelemaan myös suomalaisen seuran perustamista ruotsalaisen FORSA i Sverige esikuvan mukaan. Sosiaalityön tutkimuksen seuran toimintaprofiili ja -mallit rakentuivat siten alusta alkaen pohjoismaista yhteistyötä tukeviksi. Sosiaalityön tutkimuksen kehittämisen kannalta keskeinen merkitys oli myös sillä periaatteella, että uuden seuran profiili rakennettiin riippumattomaksi Sosiaalipoliittisesta yhdistyksestä.

Sosiaalityön tutkimuksen seuran tavoit-

teena on parantaa sosiaalityön tutkimuksen asemaa yhteiskunnassa, edistää tutkimustulosten, asiantuntemuksen ja kokemusten vaihtoa eri toimijoiden välillä sekä kehittää kansainvälistä yhteistyötä. Sosiaalityön tutkimuksen näkyväksi tekemiseen yhteiskunnassa liittyy seurassa neljä instituutiota: vuosittaiset Sosiaalityön tutkimuksen päivät, Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja, Pro gradu -palkinto ja kunniajäsenen valinta.

Vuodesta 1999 alkaen Sosiaalityön tutkimuksen seura on järjestänyt kansallisia *Sosiaalityön tutkimuksen päiviä*. Lisäksi on järjestetty alueellisia aikalaisseminaareja. Valtakunnalliset Sosiaalityön tutkimuksen päivät on järjestetty vuosittain yhtä vuotta lukuun ottamatta, ja puhujavieraiksi on kutsuttu kansainvälisesti ja kansallisesti arvostettuja sosiaalityön tutkijoita. Päiville on osallistunut viime vuosina noin kolmesataa sosiaalityön tutkimuksesta kiinnostunutta. Vuosittain yhä suurempi määrä päivien osallistujista on ollut käytännön sosiaalityöntekijöitä, mikä osoittaa ilahduttavasti, että seura on onnistunut tavoitteessaan edistää vuoropuhelua kentän ja tutkimuksen välillä. Kuluvan vuoden Sosiaalityön tutkimuksen päivät pidettiin helmikuussa Helsingissä kansainvälisen *Forsa 2006 -konferenssin* yhteydessä.

Forsa 2006 -konferenssin eli kuudensien Pohjoismaisten sosiaalityön tutkimuksen päivien järjestäminen Helsingissä oli osaltaan osoitus seuran aktiivisesta kansainvälisestä yhteistyöstä. Sosiaalityön tutkimuksen seurojen pohjoismainen verkosto FORSA onkin tärkeä yhteistyöfoorumi pohjoismaisten toimijoiden välillä, sillä yhteisen historian ohella Pohjoismaita yhdistää samanlainen hyvinvointijärjestelmä. Tämä yhteys vaatii suhteiden jatkuvaa kehittämistä esimerkiksi julkaisuyhteistyön muodossa. Seura onkin osaltaan sitoutunut edistämään pohjoismaisen *Nordisk Socialt Arbeid* -lehden julkaisua, ja seuran jäsenetuihin kuuluu mahdollisuus tilata ruotsalaista *Socialvetenskaplig Tidskriftiä* normaalia edullisempaan hintaan.

Seuran omia, kotimaisia julkaisuja ovat Sosiaalipoliittisen yhdistyksen kanssa yhteistyössä julkaistava sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti *Janus* sekä vuodesta 2002 alkaen julkaistu *Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja*. Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirjan tarkoituksena on lähestyä tärkeitä ja ajankohtaisia sosiaalityön teemoja tutkimuksellisesta näkökulmasta ja tehdä tuoretta sosiaalityön tutkimusta tunnetuksi niin tutkijayhteisössä, oppilaitoksissa kuin käytännön kentällä. Tähän mennessä vuosikirjat ovat vuorollaan käsitelleet marginalisaation, vaikuttamistyön, sukupuolen ja lapsuuden kysymyksiä. Parhailaan työn alla on viides Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja teemasta sosiaalityö ja vanhuus.

Vuoden 2004 alusta Sosiaalityön tutkimuksen seura liittyi Sosiaalipoliittisen yhdistyksen kumppaniksi julkaisemaan sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehteä *Janusta*. *Janus* julkaisee tieteellisiä sosiaalityöhön ja sosiaalipolitiikkaan kohdentuvia artikkeleita, katsauksia ja puheenvuoroja sekä esittelee alan uusinta kirjallisuutta. Lehden toimitusneuvostoon kuuluu sekä sosiaalityön että sosiaalipolitiikan tutkijoita. Sosiaalityön tutkimuksen seuran jäsenet saavat *Janus*-lehden jäsenetuna. Tätä käsissäsi olevaa *Tutkiva sosiaalityö* -julkaisua seura julkaisee yhteistyössä ammattijärjestö *Talentian* kanssa.

Merkittäviä Sosiaalityön tutkimuksen seuran tehtäviä ovat myös toteutetun sosiaalityön tutkimuksen arvostuksen nostaminen ja ansioituneen tutkimuksen huomioiminen. Vuosittain jaettava *Pro gradu -palkinto* annetaan parhaasta sosiaalityön pro gradu -työstä, ja sosiaalityön tutkimuksen saralla ansioituneita henkilöitä on kutsuttu seuran kunniajäseniksi. Kuluvan vuoden helmikuussa Aulikki Kananoja kutsuttiin seuran neljänneksi kunniajäseneksi Helmi Mäen, Marjatta Eskolan ja Jorma Sipilän ohelle.

Sosiaalityön tutkimuksen seuran tehtävänä on perinteisesti ollut sekä sosiaalityön tutkimuksen näkyväksi tekeminen akateemisen

tutkimuksen kentällä että pyrkimys rakentaa siltaa käytännön ammattilaisten ja tutkijoiden välillä. Näiden tärkeiden tehtävien ohella seuran merkittävä haaste tänä päivänä on peilata heikkoja signaaleja yhteiskunnassa, ottaa osaa yhteiskunnalliseen keskusteluun sekä vaikuttaa yhteiskunnalliseen päätöksentekoon. Tämä edellyttää uusien toimintamallien oppimista, kuten ennakoivien ja nopeasti reagoivien virtuaalisten toimintatapojen kehittämistä. Tutkimusseurana Sosiaalityön tutkimuksen seura yhtäältä tarjoaa jäsenilleen foorumin, jossa jäsenillä on mahdollisuus keskustella sosiaalityön tutkimuksen suunnista, tuottaa uusia avauksia ja vahvistaa omaa tutkijuuttaan. Toisaalta sosiaalityön tutkimuksen seuran tulee vaikuttaa oman tieteenalansa sisäiseen keskusteluun ja tutkimuksen tekemisen edellytyksiin sosiaalityössä sekä avata yhteiskunnallisen päätöksenteon kannalta relevantteja keskusteluja.

IRENE ROIVAINEN

puheenjohtaja

RIIKKA KORKIAMÄKI

sihteeri

Timo Harrikari – Tutkijaelämää

Toimeentulon kasaaminen eri lähteistä on tutkijan ammattiin tullut väistämätön asia, jonka kanssa on totuteltava elämään, sanoo tutkija Timo Harrikari. Hänen tutkimuksellinen kiinnostuksen kohteensa liittyy lapsiin ja nuoriin, instituutioihin sekä yhteiskunnassamme vallitsevien kollektiivisen faktojen tarkasteluun – kriittisessäkin mielessä. Tutkijan työn rinnalle Timo Harrikarille on tullut laajasti kokemusta eri instituutioista: päivähoidosta, nuorisotyöstä, lastensuojelusta ja kriminaalihuollosta sekä viimeisimpänä hallinto-oikeuksista lastensuojelun asiantuntijajäsenenä.

Timo Harrikari työskentelee tutkijana Helsingin yliopistolla tutkimushankkeessa, jossa tutkitaan sukupolvisuhteita sääteleviä institutionaalisia käytäntöjä. Hankkeessa työskentelee professori Mirja Satkan johdolla kolme tutkijaa.

– Tutkimushankkeen ideana on tuoda esille sitä, mitä viimeisten parin vuosikymmenen aikana on tapahtunut aikuisten ja lasten välisissä suhteissa. Olemme vakuuttuneita, että suhteissa on tapahtunut jotain merkittävää, kertoo Timo Harrikari.

– Itse työskentelen ison kvantitatiivisen aineiston parissa, joka koostuu vuosina 1970–2002 tehdyistä kyselyistä ja aloitteista valtiopäivillä. Aineistosta olen valinnut 7 500 dokumenttia, jotka koskevat lapsia ja nuoria. Analysoin niissä esiin nostettuja teemoja ja niiden muutoksia sekä tutkin, minkälaisena indikaattorina aineisto voi toimia sukupolvien välisissä suhteissa. Tutkimus nostaa esiin kriittisiä näkemyksiä lapsiin, nuoriin ja lapsiperheisiin kohdistuvan politiikan muutoksesta.

YTT Timo Harrikari
työskentelee
tutkijana Helsingin
yliopistossa.

Timo Harrikari puhuu tutkimuksiinsa perustuen ajassamme liikkuvista kollektiivista faktoista, jotka hyväksytään kritiikittä yleistyksinä.

– Puhutaan pahoinvoivista perheistä, kadonneesta vanhemmuudesta ja syrjäytyneestä nuorisosta aivan kuin käsitteet koskisivat valtaosaa väestöstä. Ammattikäytäntöihin on hyväksytty työtavaksi nopea ja varhainen puuttuminen. Käsittääkseni voidaan puhua uudentyypisistä viranomaistyössä esiintyvien merkitysten ja toimintatapojen yhteenliittymästä, puuttumisen kulttuurista.

– Elämme edelleen 1990-luvun kuplassa, jolloin meille tulivat tietyt käsitteet, joiden ulkopuolelle meidän on vaikea astua. Jos sanottaisiin, että käsitettä varhainen puuttuminen ei saa käyttöä, mitä käytettäisiin sen sijasta? Sosiaalisesta pääomasta ei puhuta, mistä puhuttaisiin silloin?

Kollektiiviset faktat näyttelevät merkittävää roolia, kun tehdään rahoituspäätöksiä tai laaditaan lakeja.

– Meidän tutkimushankkeemme tarkoitus on tehdä näkyväksi kontekstia, mistä käsitteet tulevat, miksi ne syntyvät ja millaisessa yhteiskunnallisessa ilmapiirissä käsitteet muodostuvat tosiasioiksi, joiden ulkopuolelle ei voi astua.

Timo Harrikarin mielestä sosiaalityön tutkimus vaatii tieteellisten raja-aitojen ylittämistä, monitieteellistä keskustelua ja historiallisen perspektiivin katsomista.

– Sosiaalityön tutkijan pitäisi olla yhtä aikaa erikoistunut ja toisaalta hallita laajoja kokonaisuuksia. Tutkimusryhmämme vahvuus on, että se kykenee yhdistämään sosiaalityön tutkimuksen laajoihin yhteiskunnallisiin ja historiallisiin yhteyksiinsä.

Sosiaalikasvattajasta tohtoriksi

Timo Harrikarin polku nykyiseen työhön on ollut monivaiheinen. Hän valmistui sosiaalikasvattajaksi 1990-luvun alussa ja aloitti työt lastensuojelulaitoksessa. Kasvattajaopinnot jättivät mieleen kiinnostuksen lukea lisää, ja

Harrikari aloitti yhteiskuntapolitiikan opinnot Jyväskylän yliopistossa 1993. Opiskelu sovitettiin työn ja perheen lomaan.

– Tuolloin jokaiselle työviikolle sattui yksi yövuoro, ja laskin, että yössä ennättää lukea yhden kirjan, jos yövuoro olisi hiljainen. Kuu-kaudessa ennätti lukea tenttipäivään mennessä yhden neljän kirjan tenttipaketin.

Maisteritutkinto tuli valmiiksi 1999, eikä kipinä lukea lisää sammunut vielääkään. Jatko-opinnot alkoivat seuraavana vuonna, ja Harrikari väitteli tohtoriksi vuonna 2004.

– Olin perheeni kanssa muuttanut pois Jyväskylästä jo vuotta ennen kuin valmistuin maisteriksi ja työskentelin Kriminaalihuolto-yhdistyksessä. Sain ensimmäisen apurahan Huoltajasäätiöltä vuonna 2000 ja vuotta myöhemmin irtisanouduin Kriminaalihuolto-yhdistyksestä. Apurahan turvin pääsin aloittelemaan nuoriin rikoksentekijöihin liittyvää väitöskirjaani.

Väitöskirja ei tullut apuraha-aikana valmiiksi, ja edessä oli jälleen palkkatyön etsintä. Timo aloitti erikoissuunnittelijana oikeusministeriön rikosseuraamusvirastossa. Työ liittyi nuorten yhdyskuntaseuraamuksiin ja nuorisorangaistukseen.

– Rikosseuraamusvirastossa vuoden 2004 ”iso juttu” oli nuorisorangaistuksen laajentaminen koko maata koskevaksi. Työhöni kuului muun muassa lainsäädännön valmistelu.

Nykyiseen työhönsä Timolla on rahoitusta tiedossa reiluksi puoleksi vuodeksi. Hakemuksia on vireillä, mutta päätöksiä jatkorahoituksesta ei ole.

Apurahoja ja tutkimussuunnitelmia

Väitöskirjan valmistuminen oli portti ”oikeaan” tutkijan työhön. Harrikari sanoo, että väitöskirjan tekeminen tarkoittaa useimmille niukkaa elämistä, eikä sen valmistuttua ja tutkijan työhön siirryttyäkään kannata haaveilla korkeasta palkkatasosta.

– Apurahojen taso on perheelliselle kohtuuton. Nuorena ei osaa liioin ajatella, että apurahoilla työskenteleville ei usein kerry

työeläkettä. Tosin nyt on ehdotettu muutosta, jolloin sosiaaliturvamaksut sisältyisivät apurahoihin.

Timo Harrikari sanoo, että tutkijan työn pätkärahoitus on asia, jonka kanssa täytyy elää.

– Olen 1990-luvun nuoria aikuisia, jotka tulivat työmarkkinoille pahimman laman aikana. Joku on osuvasti sanonut, että 1990-luvulla työuransa alkanut sukupolvi on nöyrä ja nääntynyt – se tekee kovasti mitä tahansa työtä itseään säälimättä.

– Tutkijan työ nykymallissaan on tietynlaista yrittäjyyttä tai yrittäjyyden ja palkkatyön rajalla kellumista. Tiettyä riskinoton kykyä tarvitaan. Kun rahoituksen haku on edessä, tutkimukseen tulee tauko. Tutkijan täytyy keskittyä jopa viikoiksi tutkimussuunnitelman ja apurahahakemuksen tekemiseen.

Tutkijan ammattitaitoa on hyvän tutkimussuunnitelman laatiminen. Suunnitelman kirjoittaminen vaatii opettelua ja sanamuotojen viilausta. Jokainen tutkija oppii, ettei huonolla hakemuksella ja tutkimussuunnitelmalla saa rahoitusta.

– Tutkimusrahoituksen hakijalla pitää olla selvillä, mitkä ovat rahanhaun ehdot ja mitä asioita apurahojen myöntämisessä painotetaan. Jokainen tutkija joutuu punnitsemaan tutkijan työn reunaehdot ja haluaako tehdä työtä näin. Toki löytyy myös aina niitä onnekkaita, jotka saavat kerralla useamman vuoden pituisia rahoituksia. Vanhemmat ja pätevyityneimmät tutkijat saattavat saada jopa vakituisia posteja.

– Toinen vaihtoehto olisi hakea pysyvämpää palkkatyötä. Itse puntaroin valintojani, irtisanouduin vakituisesta työstäni, kun toisessa vaakakupissa palava halu tehdä tutkimusta oli säännöllistä palkkatuloa painavampi asia.

– Kun tällaista elämää on viettänyt viimeiset viisitoista vuotta, on jotenkin tullut varmuutta, että tästä selvitään eteenpäinkin.

Tutkijan työssä

Tutkimus on yhdistelmä luovaa työtä ja osaamista, jotka ruokkivat toisiaan. Luovuus on

ajattelua ja osaaminen on kykyä käyttää erilaisia menetelmiä, joilla ilmiöihin saa auottua hedelmällisiä näkökulmia. Teorioilla tutkija tekee kytkentöjä menetelmien ja ilmiöiden välille.

– Tutkijan elämää parhaimmillaan on, kun tutkimuksen teko ei enää tunnu työltä. Tutkimus voi temmata mukaansa niin, että päivä livahtaa huomaamatta aamukahvista iltapäivään, lapset ovat tulleet koulusta ja odottavat ruuanlaittajaa, sanoo Harrikari.

– Toinen puoli työssä on sitä, että valmista ei synny. Päivien aikaansaannokset tuntuvat uudelleen luvun jälkeen julkaisukelvottomalta. Helpotusta tuo kuitenkin kokemuksen myötä tullut tieto, että jotain syntyy, kun saa rauhassa tehdä ja keskittyä eikä tarvitse hajottaa itseään ja ajatuksiaan muualle.

– Itselleni tärkeintä ja kiehtovinta tutkijan työssä on juuri luova prosessi, vaikka tämä prosessi edistyy välillä hitaasti. Tutkimusprosessi vie oman aikansa, se vaatii ajattelemista ja työstämistä. Asioita täytyy lepuuttaa, katsoa ja kirjoittaa niitä uudelleen.

– Kirjoittaminen on hidasta, ja haluan tehdä sitä omassa tahdissani. Tutkimuksen päätulokset saattavat olla pitkän aikaa tiedossa, mutta tutkimusraportin kirjoittaminen tieteellisesti hyväksyttävään asuun on kovaa työtä.

Tutkijan työssä Harrikaria viehättää myös ammatin vapaus. Vapaus tosin riippuu hieman siitä, missä työskentelee tutkijana. Harrikari sanoo, että yliopistoilla akateeminen vapaus on yhä kohtuullisen voimissaan ja tutkijoilla on mahdollisuus tehdä tutkimusta, joka on myös itsestä kiinnostavaa.

– Akateeminen vapaus on kaksipiippuinen juttu. Voi kokea etuoikeutta, että saa aikaan ja paikkaan sitoutumatta tehdä oman kiinnostuksensa mukaista työtä. Toisaalta vapaus voi myös viedä työskentelystä jämakkyyttä, eikä valmista synny ja rahoitus menee ohi. Tutkijan ammatissa työskentely on elämäntapa.

HELENA JAAKKOLA
toimittaja

Sosiaalityön tutkimuksen seuran kotisivut:

www.sosiaalityontutkimuksenseura.fi.

Jäseneksi voi liittyä ilmoittamalla yhteystietonsa sähköpostitse jäsensihteerille. Vuotuinen jäsenmaksu 15/35 euroa sisältää Janus-lehden vuosikerran ja pääsyn seuran järjestämiin tilaisuuksiin.

Puheenjohtaja

Irene Roivainen, TaY, irene.roivainen@uta.fi,

puh. (03) 215 7167, 040 519 9956

Sihteeri

Riikka Korkiamäki, TaY Porin yksikkö,

riikka.korkiamaki@uta.fi, puh.(02) 627 2991

Jäsensihteeri

Katri Siiri, katri.siiri@uta.fi

Hallituksen jäsenet:

Kristiina Berg, TY, kristiina.berg@utu.fi

Susanna Hoikkala, HY, susanna.hoikkala@helsinki.fi

Marjo Kuronen, JY, spmaku@fy.jyu.fi

Merja Laitinen, LY, merja.laitinen@ulapland.fi

Anne-Mari Röpelin, KuY, anne-mari.ropelin@uku.fi

Marjaana Seppänen, ESO, marjaana.seppanen@helsinki.fi

Mervi Tolonen, Talentia, mervi.tolonen@talentia.fi

Heli Valokivi, TaY, heli.valokivi@uta.fi

Yhdeksännet Sosiaalityön tutkimuksen päivät järjestetään

Rovaniemellä, Lapin yliopistossa 15.–16.2.2007.